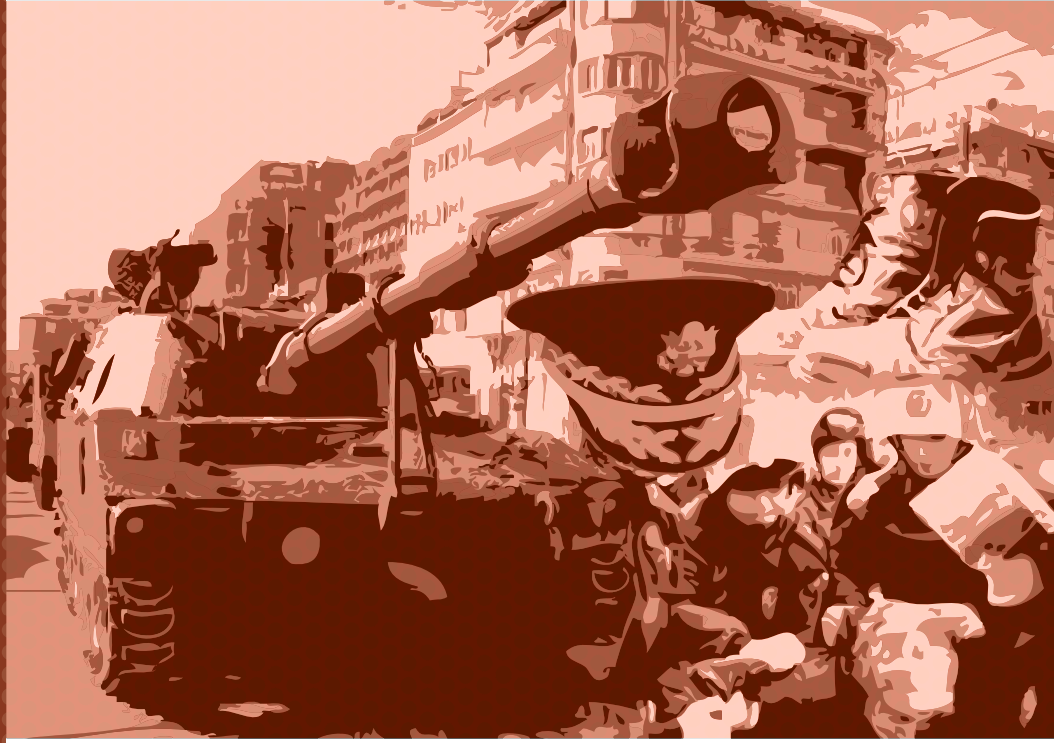

www.egitimbirsen.org.tr

Rakamlarla 28 Şubat Raporu

**BİR
DAHA
ASLA**

17 Yıl Sonra

**28
ŞUBAT**

Rakamlarla 28 Şubat Raporu

**BİR
DAHA
ASLA**

17 Yıl Sonra

**28
ŞUBAT**

Şubat 2014 | Ankara

EĞİTİM-BİR-SEN
EĞİTİMCİLER BİRLİĞİ SENDİKASI

www.egitimbirsen.org.tr

**BİR
DAHA
ASLA**

17 Yıl Sonra

**28
ŞUBAT**

EĞİTİM-BİR-SEN
EĞİTİMCİLER BİRLİĞİ SENDİKASI

www.egitimbirsen.org.tr

Adres	:	G.M.K. Bulvarı Ş. Daniş Tunalıgil Sokak No: 3/13 Maltepe-Ankara/Türkiye
Tel	:	(0.312) 231 23 06
Bürocell	:	(0.533) 741 40 26
Faks	:	(0.312) 230 65 28
E-Posta	:	egitimbirsen@egitimbirsen.org.tr
Sahibi	:	Eğitim-Bir-Sen Adına Ahmet GÜNDOĞDU Genel Başkan
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü	:	Ali YALÇIN Genel Başkan Yardımcısı
Yayın Kurulu	:	Ahmet ÖZER Esat TEKTAŞ Murat BİLGİN Ali YALÇIN Teyfik YAĞCI Ramazan ÇAKIRCI
Grafik Tasarım	:	Selim AYTEKİN

Sunuş

Türk siyaset tarihine “Postmodern Darbe” olarak geçen 28 Şubat’a ilişkin yargılamalar devam ederken, Eğitim-Bir-Sen Genel Merkez Kadınlar Komisyonu olarak o dönemde mağdur olan kişilerin sayısını tespit için yola çıktığımız ve aylar süren çalışmalar sonrası meydana getirdiğimiz “Rakamlarla 28 Şubat” başlıklı raporumuzu kamuoyunun bilgisine sunuyoruz.

Raporla, kamuda ve eğitim hayatında yaşanan mağduriyetlerin ortaya çıkarılması amacıyla o dönemde meslekten çıkarılan, istifa etmek zorunda kalan, disiplin cezası alan, eğitim hakkı elinden alınan, mağduriyet yaşamış kişilerin sayısına ulaşmaya çalıştık.

Raporumuzu hazırlarken, Genel Merkez Kadınlar Komisyonu olarak, Türkiye’nin tüm illerindeki teşkilatlarımızla iş birliği hâlinde hareket ettik. Türkiye’nin 7 bölgesinde gerçekleştirdiğimiz 11 bölge toplantısında, bu dönemde baskı ve dayatmalara maruz kalan yüzlerce kadınla bire bir görüşerek bilgi ve belge paylaşımında bulunduk.

Raporumuzun hazırlık aşamasında tüm kamu kurum ve kuruluşlarından, 1997-2003 yılları arasında irtica, kılık-kıyafet veya siyasi ve ideolojik davranma gerekçeleriyle disiplin cezası verilen, meslekten çıkarılan veya görev yeri değiştirilen kamu personeline ait sayısal veriler talep ettik. Bu rakamların tamamına ulaşmak için yürüttüğümüz çalışma esnasında kamu kurumlarının maalesef oldukça “ketum” davrandığını, bilgi ve belge paylaşımında cimriliklerinden ödün vermediklerini belirtmemiz gerekir. Çalışmamızı, sınırlı da olsa, kamudan aldığımız bilgiler, kamuoyuna isimleriyle birlikte yansıyan belgeler ve istatistikler, Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen teşkilatlarına ulaşan belgeler, dönemin mağdurlarının dosyalarını takip eden avukatların ellerindeki dokümanlardan yola çıkarak oluşturduk.

28 Şubat’ın yaşandığı süreci derli toplu ifade edebilen ve yaşananları sayısal gerçekliği ile ortaya koyabilen bir çalışma amaçladık. Dönemin aktörlerinin yargılandığı bir süreçte, hâlâ mağdurların sayısının bilinmemesi büyük bir eksiklik. Bu kapsamda, bir yıldır bilgi-belge toplamak için uğraştığımız ve bir ilk olan raporumuzun, bu alandaki tüm mağdurları tespit edemese bile önemli bir kısmını kapsadığını düşünüyoruz.

Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi
Kadınlar Komisyonu

İçindekiler

Sunuş	3
1. Giriş	5
2. Çarpık Modernleşme Zihniyetinin Defolu Ürünü; 28 Şubat.....	10
3. 28 Şubat'ın Yapıtaşları	14
3.1. Sivil (!) Toplum Kuruluşları	14
3.2. Brifingler	15
3.3. MGK.....	16
3.4. Medya.....	17
3.5. Yargı	17
3.6. Bürokrasi	22
3.7. Tasfiyeler.....	23
3.8. Ekonomi / Bankacılık.....	27
3.9. Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim	29
4. 28 Şubat Kronolojisi.....	31
1995.....	31
1996.....	31
1997	32
1998.....	37
1999.....	39
5. Rakamlarla 28 Şubat.....	41
6. Sonuç ve Öneriler	45
7. Dipnotlar	50
8. Son Notlar	50

---

1. Giriş

Türkiye siyasal hayata çok partili sisteme geçtikten sonra periyodik olarak gerçekleştirilen darbeler, demokrasinin kurumsallaşamamasına neden olmuştur. Tek Parti iktidarından itibaren, (kısa dönemler hariç) “devlet tarafından tanımlanan bir ‘din’ anlayışı” yerleştirilemediği için, “devlet dışında gelişen din anlayışı” devlet tarafından daima tehlike olarak görülmüş ve sürekli kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Bütün bunlara rağmen, dinsel faaliyetlere, gelişmelere Devlet tarafından çizilen dar sınırlar ve sıkı denetim, “sorgulayan-üreten” din anlayışını zapt edememiş, “din”, kısa zamanda, toplumumuzun bir gerçeği haline dönüşmüştür. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak dinin popüleritesinin artması, bir yönüyle din konusundaki devlet politikalarının da iflası anlamına gelmektedir. Zira 28 Şubat süreci, bir başka açıdan; bu yöneliş ve yükselişin, devlet erk ve imkânlarıyla susturulmasının adıdır. Açıkçası; Cumhuriyetin kısa tarihinin, “din ile devlet” arasındaki ilişkilerin tarihçesidir demek yanlış olmaz.

28 Şubat süreciyle birlikte, -özellikle- “Dinle ilgili” konularda yapılan düzenlemelere kısa bir göz atarak; bu baskının boyutlarını görmek mümkündür. Ancak, bu süreci, sadece dinsel alana müdahale ile sınırlandırmak yanlış olur. Her darbe gibi, 28 Şubat darbesi de, “insana”, “insan fıtratına” karşı yapılmıştır! 28 Şubat, bütün insanların, egemen iradenin belirledikleri “doğru” etrafında hizaya getirilmeye çalışıldığı bir süreçtir. Bu dönemin en belirgin özelliği, sivil inisiyatifin sahip olduğu her türlü imkânın, Devlet ve Bürokrasi/Ordu lehine azaltılması olarak tanımlanabilir. Daha farklı bir deyimle, millete giydirilen dar gömlek, bu defa, kıpırdamayacak kadar daraltılmıştır.

28 Şubat sürecinde, serbest seçimler sonucu oluşturulmuş bir hükümet yıkıldı. Yerine, “28 Şubat Kararları”nın öngördüğü uygulamaları gerçekleştirmeyi kabul etmeye hazır liderlerin yönetimindeki partilerden oluşan bir hükümet kuruldu. İrtica “birinci öncelikli iç tehdit” ilan edildi, kurumları ve değerleriyle toplumu “çağdaş yaşamın gerekleri” doğrultusunda yeniden biçimlendirmek için bir dizi önlem uygulamaya konuldu. Bütün bu uygulamalarda belirleyici olan irade ise, seçilmişlerin oluşturduğu siyasi organlar değil, demokratik bir hukuk devletinde kabul edilebilir sınırların ötesinde yetkilerle donatılmış olan “MGK Genel Sekreterliği ve Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi” ile silahlı kuvvetler içinde ortaya çıkan “Batı Çalışma Grubu” adlı oluşum gibi bürokratik organlardı. Bu süreçte siyaset, laik-İslamcı karşıtlığı temelinde yeniden biçimlendirilmeye ve “silahsız kuvvetler”in laik cephecilik temelinde örgütlenmesine çalışıldı. 28 Şubat’ın bir müdahale olarak başarıya ulaşmasında ve sürecin meşrulaştırılmasında, büyük medya, yüksek yargı organları ve bazı sivil toplum örgütleriyle, -korporatif rejimlerdekine benzer biçimde bir araya getirildiği ileri sürülen- işçi ve işveren örgütlerinin oluşturduğu “Beşli Sivil İnisiyatif” önemli rol oynadı.[1]

28 Şubat “irtica”yı hedef almıştı ve kendisini böyle meşrulaştırıyordu. Ama bu süreç sadece ilticayla ilişkilendirilen İslami kesimlerle dindar kitleler için değil, toplumun tüm kesimleri için bir demokrasi kaybı, baskı ve insan hakları ihlalleri üretti. “İrtica ile mücadele” misyonu, kişi ve kurumların denetimden bağımsızlık ve bir tür dokunulmazlık kazanmak için benimsedikleri bir misyon hâline gelmeye başladı. Medya, üniversiteler ve yargı organları “irtica tehlikesi” konusunda brifinglere tabi tutuldu; binlerce insan fişlemelere tabi tutuldu, binlerce kamu personeli soruşturma geçirdi, yüzlerce kişi “irticai örgüt” üyeliğinden yargılandı, cezaevlerine konuldu, yüzlerce kamu personeli memuriyetten atıldı, iş kurmaları ve iş sahibi olmaları engellendi, haksız ve hukuksuz uygulamaların taşındığı yargı mercileri, taraflı ve yönlendirilmiş kararlarla haksızlıkları onayladı. Başlarını açan veya peruk takan kadınların birçoğu da cezalandırılmaktan veya işlerini kaybetmekten kurtulamadı. Bugün için sayısını tespit etmenin mümkün olmadığı çok sayıda erkek de, eşi başörtülü olduğu için veya “irticai fikirleri ya da faaliyetleri” nedeniyle işten atıldı ve cezalandırıldı. Yüksek Askerî Şura kararlarıyla savunma hakkı verilmeden ordudan atılanların sayısı bu dönemde astronomik bir artış gösterdi. Büyük medyanın ihlallere yer vermemesi ve İslami kesimin dışındaki basın yeterince ilgi göstermemesi nedeniyle bu süreçte yaşanan ihlallerin maddi ve psikolojik tahribatı ve doğurduğu trajik hadiseler genellikle bilinmedi. Aynı süreç, üniversitelerde yaygın bir akademisyen tasfiyesine sahne oldu. 12 Eylül 1980 sonrası yaşanan tasfiyeye benzer biçimde, hatta ondan daha sistematik ve daha programlı biçimde, özellikle araştırma görevlisi, yardımcı doçent ve doktora öğrencisi üniversitelerinden atıldı, yüksek lisans için gidenler yurtdışından geri çağırıldı ve akademik hayatları sona erdirildi. Hukuk normları geriye yürütülerek birçoğunun kazanılmış hakları yok sayıldı. El Ezher gibi bazı üniversitelerin denkliği iptal edildi ve bu iptal hükmü geriye yürütülerek, yıllar önce bu üniversitelerden birinden mezun olup Türkiye’deki bir üniversitede görev yapan öğretim elemanları, bir anda lise mezunu durumuna düşürülerek işlerini kaybetti. Sekiz yıllık eğitime geçiş de aynı biçimde kazanılmış hakların tanınmaması yoluyla gerçekleştirildi ve böylece meslek okulu öğrencilerinin üniversiteye girmelerini fiilen imkânsız kılacak bir alan zorlaması ve puan sistemiyle “ötekilerin çocukları”nın en az üç kuşağı tasfiye edilmiş oldu. Bu uygulama, İmam-Hatiplilerle birlikte tüm meslek okullarının öğrencilerini de içine aldığından dolayı, uygulamadan zarar görenlerin sayısı çok daha fazla oldu. Sekiz yıllık kesintisiz eğitim sürecinde diğer bir ihlal ise, vatandaşların kendi paralarıyla yaptırıp MEB tarafından eğitime açılması için anahtar teslimi verdikleri İmam-Hatip okullarının binalarına el konmasıydı. Sadece din özgürlüğünün değil, mülkiyet hakkının da ihlali anlamına gelen uygulamalara diğer bir örnek ise, “dinci vakıflara ve PKK’ya gideceği” gerekçesiyle camilere, vakıflara ve derneklere bağışlanan kurban derilerine el konması, deri toplama yetkisinin sadece THK’ya verilmesiydi. Bu tür uygulamalardan dolayı mağdur olduğunu düşünerek yargı yoluna başvuran bireyler tarafından açılan davaların genellikle kaybedildiğinden yakındı. Bunun önemi, bireylerin kendi malları üzerindeki

tasarruf haklarının açıkça ihlali anlamını taşıyan bu durumun Yargıtay tarafından hukuka uygun bulunmuş olmasıdır. 28 Şubat'ın hedef aldığı kesimlerin yaşadıkları genellikle bilinmedi. Eşi ile işi arasında tercih yapmaya zorlananlardan bazıları başörtülü eşlerinden, bazıları geçimlerini sağladıkları işlerinden vazgeçmek durumunda kaldılar. "İkna odaları" yükseköğretim literatürüne bu dönemde girdi ve üniversiteli kızlar, inançları ve siyasi kimlikleri ile gelecekleri arasında tercih yapmak zorunda bırakıldılar. Bu süreçte, yine sayısı belirsiz kız öğrenciler, kimi zaman son sınıfına veya son sınıfın son dönemine kadar geldikleri üniversitelerini terk etmek zorunda kaldılar. Mağdurelerden okulunu veya işini kaybedip eşleri tarafından geçindirilmeyi bekleyen, eşi tarafından başı açtırılan veya aile düzeni bozulup eşini kaybeden, sağlığı bozulup depresyona giren ve intihara kalkışanlar oldu. Bugün için ihlale uğrayanların sayısı ve ihlallerin niteliği ile ilgili sağlıklı veriler mevcut değildir.¹

Değerler ve semboller düzeyinde koparılan bütün bu fırtına, maddi ilişkiler alanında 28 Şubat'ın neleri değiştirdiğini önemli ölçüde gizlemeyi başardı. Oysa 28 Şubat, bütün bu görüntünün ötesinde veya siyasi mücadelenin yanında, Cumhuriyet tarihi boyunca ekonomik ve sınıfsal bakımdan ayrıcalıklı bir kesimin, bürokrasinin ve devletle organik ilişki içindeki büyük sermayenin, yeni gelişen toplumsal güçlere karşı giriştiği bir tasfiye operasyonu olarak da okunabilirdi. Bu bakış açısına göre, "türban", sadece kamusal alanın hizmetli sınıfında istihdam edilen kadının başını örtseydi, belki "devleti ele geçirmeye kararlı irtica sembolü" olmayacaktı; çember sakallı da varoşlardaki esnaf olarak kalıp TÜSİAD'la yarışmaya aday bir girişimci olmaya kalkışmasaydı, aynı şekilde "rejim için tehdit" oluşturmayacaktı. Ama Türkiye'nin sosyolojik dönüşümü, üretilen maddi değerlerin paylaşımında da söz sahibi olmak isteyen kesimlerin veya sınıfların, işbölümü sürecindeki eski konumlarını sorgulama ve değiştirme çabasına şahitlik ediyordu. TÜSİAD'ın sekiz yıllık eğitim veya laiklik konusundaki aşırı duyarlılığını, sadece bu işadamlarının çağdaş yaşam değerlerine bağlılıklarıyla izah etmek güç görünüyordu. Bugün de 28 Şubat'ı anlamak için yapılması gereken, belki de öncelikle onun iktisadi boyutuna bakmaktır. "İrticai veya yeşil sermaye" olarak tanınan girişimlerin bu süreçte nasıl ambargoya tabi tutulduğu, kaçının iflas ettiği, hangi büyük medya grubunun borçlarının silindiği, hangi büyük holdingin süreçten sermaye artırımıyla çıktığı, onların yönetim kurullarına kimlerin "danışman" olarak girdiği, hangi bankaların neden artık mevcut olmadığını ve onların yerini hangilerinin aldığı gibi sorular bugün de cevap beklemektedir.

28 Şubat, Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı değişikliklerinin yapıldığı bir dönem olarak anılacaktır. 28 Şubat sürecinin ilk müdahalesi, egemenlik hakkına karşı olmuştur. Bu süreci başlatanlar, halkın oylarının kayda değer bir önemi olmadığı, meclisin yetkili ve önemli bir kurum olmadığını bir kez daha göstermeye çalışmışlardır.

İkinci müdahale, sivil otoriteye/siyasi iktidara karşı olmuştur. Bu müdahaleyle, parti programlarının önem taşımadığı, hangi parti iktidara gelirse gelsin, ellerine verilen yönerge doğrultusunda faaliyet göstermek zorunda kalacağı, hükümet politikalarının, hükümet ve meclis-üstü kurumlar tarafından belirleneceği, hatta siyasi iktidarın, belli bir kesime ve partilerine kapalı olduğu, halkın oylarıyla hükümet olsalar bile, iktidar olamayacakları gösterilmeye çalışılmıştır.

“Sivil Otorite”nin by-pass edilmesinden sonra, en büyük darbeye maruz kalan kesim, sivil kuruluşlar olmuştur. 28 Şubat’tan itibaren başlayan sürece kısa bir göz atacak olursak, (iş siyaset yapmak olan) politikacılar ve siyasi partiler dâhil, dernek ve vakıflara yoğun bir baskı uygulandığı, özellikle insan hakları alanında faaliyet gösteren bazı dernek ve şubelerinin kapatıldığı, baskınlar yapıldığı, bu Dernek ve Vakıfların hesaplarına el konduğu, yöneticilerinin evlerinin arandığı, gözlem altına alındığı, kaybolduğu, tutuklandığı, hatta kurşunlandığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Toplumun kılcal damarlarını oluşturan sivil örgütlerin sindirilmeye çalışılması, çok sesliliğin istenilmediğini göstermektedir. Mevcut kuruluşlara yönelik baskılar artarken, yeni kurulacak sivil örgütlerin kuruluşları da çeşitli bahanelerle engellenmektedir. Örneğin, Medenî Kanun’a göre kurulan bir Vakıf, ancak, Milli Güvenlik Kurulunun vereceği “onay”la kurulabilmektedir!

28 Şubat’ta, “sivil iradenin/sivil otoritenin” nasıl etkisiz hale getirildiği, Mecliste hangi ortamda yasal düzenlemeler yapıldığı, mevzuattaki (atama, kıdem, terfi... gibi) rutin yetkilerin, nasıl bir baskı aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Peki, yürürlükteki hukuk düzeni, böyle bir müdahaleye izin vermekte, onaylamakta mıdır? Daha da açık bir ifadeyle; “Yargı, 28 Şubat’a nasıl katkı sağlamıştır?” Doğrusunu söylemek gerekirse, anayasaya göre, “bağımsız” ve “tarafsız” bir Yargı, toplum mühendisliğine soyunanların hukuk dışı uygulamalarına karşı, demokrasinin ve hukuk devletinin en büyük teminatı olabilirdi. Eğer Türkiye’de, kurulduğundan bugüne kadar, bin bir güçlkle tesis edilen hak ve özgürlükler, bir çırpıda geri alınabilmişse, bunda en büyük pay maalesef yargıya aittir. Kendilerine verilen brifingte, “irtica tehdidiyle” doldurulan yargı mensuplarının; bundan sonra, önlerine gelen davada, ne kadar bağımsız, ne kadar tarafsız ve ne kadar adil karar verebilecekleri, önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

28 Şubat 1997 darbesi, demokrasi ile ilişki geçmişi pek parlak olmayan merkez medyanın Genelkurmay'ın basın bürosu gibi çalıştığı, seküler sermayenin hükümeti hedef aldığı, YÖK'ün ve YÖK güdümündeki üniversitelerin üretilen bilgi kirliliğine ve siyasal katle akademik meşruiyet kazandırma çabasına girdiği bir dönemin sonucudur.

28 Şubat darbesi, 27 Mayıs darbesinden sonra ilk kez ordu-aydın ittifakının yeniden tesis edilmesi nedeniyle önemlidir. Nitekim 12 Mart'ta aydınlarla başını kesen, 12 Eylül'de vulgar bir anti-entelektüalizmle siyaset üretmeye çalışan ve siyasal alana müdahale eden ordu, 28 Şubat sürecinde, üniversiteler ve aydınlar üzerinden bir müdahale kanalı yaratmaya çalışmış ve bu ittifak üzerinden siyasal meşruiyet arayışında olmuştur. Ordunun üniversite-aydın bloğu ile kurduğu ittifak 28 Şubat sürecinden sonra da sürmüş, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişini izleyen süreçte de ordu, bu ittifak üzerinden siyasete müdahale kanalları açmaya çalışmış, ancak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin arkasındaki geniş toplum desteği nedeniyle başarılı olamamıştır.

28 Şubat darbesi, darbenin hedef öznesinin Refah Partisi olması nedeniyle, Türkiye solunun önemli bir kesimi tarafından sahiplenildi. Özellikle 1990'ların ilk yarısında Kemalist kimlikleriyle tanınan aydınların katledilmesi, kendini siyaseten solda tanımlayan insanlardaki laiklik hassasiyetlerini arttırmıştı. Tam da böylesi bir laiklik hassasiyetinin yükselişinin üstüne gelen RP'nin seçim başarıları, 28 Şubat sürecinde asker-sivil siyasal seçkinlerin toplumsal zemin bulmalarının önünü açmıştır.

28 Şubat sürecini laiklik-şariat gerilimi üzerinden değil de, asker-sivil bürokrasinin siyasal alanı steril ve makbul (Türk ve laik) tutma amaçları üzerinden okumak ve İstanbul-Anadolu sermayesi arasındaki gerilimli ilişkiyi de akıl tutmak gerekiyor. Şunu teslim etmek gerekir ki, laiklik eksenli her 28 Şubat okuması, doğrudan ya da dolaylı olarak 28 Şubat sürecini meşrulaştıran vesayetçi akılla bağdaşmaktadır.

2. arpık Modernleşme Zihniyetinin Defolu Ürünü; 28 Şubat

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi, aynı zamanda bir askeri darbeler tarihidir. Cumhuriyet tarihinin kırk altı yılı², fiilen, askeri yönetimler,³ sıkıyönetim ve/veya olağanüstü hal uygulamalarıyla geçmiştir.⁴

Türkiye'de, 1960 yılından itibaren, neredeyse her on yılda bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir. Demokrasinin askıya alındığı darbelerde, TBMM ve siyasi partiler kapatılmış, millet iradesi hiçe sayılmış, sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamalarıyla toplum baskı altında tutulmuş, başta yaşam hakkı olmak üzere, temel insan hakları çiğnenmiştir. Bu itibarla, Türkiye'de demokrasinin yerleştirilememiş olmasında, söz konusu darbeler nedeniyle olağanüstü yönetim şartlarının halkın üzerinde bir tehdit unsuru gibi konuşlandırıldığı ve bu süreçler içerisinde halkın fikir ve vicdan hürriyeti ile ifade özgürlüğünün kısıtlandığı açıktır. Aslında, Türkiye'deki darbe geleneğinin başlangıcını, çok daha gerilere, Osmanlı Devletine kadar uzatmak mümkündür.⁵

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti tarihi ile devamı olan Cumhuriyet tarihi, aslında bir modernleşme öyküsüdür. Her ne kadar yerli ve yabancı literatürde Osmanlı-Türk modernleşmesi, "askeri bir kliğin" güdümünde, toplumun her kurumuna ve sathına yayılmış, tepeden inme bir değişim ve köklü reform girişimi olarak görülmekte ise de gerçekte Türkiye'nin modernleşme süreci, batı dünyasındaki modernleşme süreçleriyle köken itibarıyla benzerdir. Yeni bir toplumsal yapının oluşması ve sosyal yapının değişmesini sağlayan iç ve dış göçler neticesi, toplumun ve insanların olaylara bakış açılarının zaman içinde değişmesiyle bireysel ahlakın gelişimi, özbilincinin ve kendi iradesinin farkına varma, özel mülkiyetin gelişmesiyle patrimonial iktisadi ve ticari yapının geri dönülemez şekilde ortadan kalkması, eğitime önem verilmesi ve bütün bunların sonucu olarak gücünü ekonomideki başat aktör rolünden alan yeni bir orta sınıfın oluşarak avamın yani halkın kalitesinin yükselmesi, bilinci ve kendine olan güvenin artması, kültürüne, kimliğine, tarihine olan saygısı ve hürriyet isteklerin durmaksızın artması... Osmanlı-Türkiye modernleşmesini, batıdaki emsallerinden farklı kılan ise, bütün bu etkenlerin "kendi için sınıf"⁶ bilincini taşıyan askeri bir elit tarafından iktidara uzanmak ve ele geçirdikten sonra sıkı sıkıya yapışmak amacıyla bilinçli bir şekilde biçimlendirilmesi, yönlendirilmesi ve yönetilmesidir.⁷ Anayasa değişmiş, "halkçı" bir grup iktidara gelmiş ancak halk iradesi olan demokrasi yerleşmemiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana bir baskı aygıtı olarak kalmayıp inşa sürecinin erken dönemlerinde var olan ideolojik aygıtların yetersiz gelişiminden kaynaklanan boşluğu doldurmuştur. Siyaseten İslamî değil laik ve batılı bir dünya görüşüne dayalı modern bir Türk milli devleti yaratma projesi olan Kemalizm, pozitivist-ilerici ideallerini gelecek kuşaklara taşımada TSK'dan medet ummuş, Kemalizmin vazettiği ideolojiyi koruyup kollamayı kendisine görev bilen TSK da modernleşme/batılılaşma projesine devletin yeniden yapılanması haricinde ve ötesinde toplumsal bir boyut atfetmiştir.

Modernleşme sürecini başlatan ve sırtlanan gücün ordu olması, bunu sorunlu bir süreç haline getirmiştir. Ordular ya da militarist ideoloji "demokratik" değildir; olduğunun bir örneği dünya tarihinde görülmemiştir. Türkiye de bu kuralın bir istisnası olmamıştır. 21. yüzyılın ilk on yıllarını yaşadığımız şu günlerde de, Türkiye, yabana atılmayacak birçok başarısına rağmen, demokrasi sorununu çözmekte, yani nüfusuna gerçek bir demokrasinin imkânlarını sunmakta başarılı olamamıştır.^[1]

Sürekli ilerleme fikrinin hâkim olduğu Batı medeniyeti, ilkel kabul edilen diğer toplumlar için ulaşılması gereken bir ideal olarak sunulmaktadır. Her yerde ve her zamanda uygulanabilir olma iddiasıyla kendisine evrensellik atfedilmektedir. Buna bağlı olarak toplumların modernleşmedeki temel amaçları, "Batı'nın tanımladığı şekliyle, muasır medeniyet seviyesini yakalamak olmaktadır.^[1] Türk modernistlerinin de sonuna kadar bağlı kaldıkları bu ideali gerçekleştirmek için ise özel yaşamın en mahrem alanlarına kadar nüfuz etme hedefi güdülmüştür. Bu amacın başarıya ulaşmasında, din ve dinden kaynaklanan, sosyal hayatın en olağan olaylarına kadar işlemiş "Şeâir-i İslamiye"nin vicdanlar üzerindeki hâkimiyeti en önemli engel olarak görülmüştür. Özellikle de mahremiyetin simgesi, İslam medeniyetinin Batı medeniyeti karşısında en temel bir farkı olan tesettür meselesinin çözümü her şeyin önüne geçmiştir. Bu nedenle Türk kadınının modern bir kimlik kazanması, reformların başarısını gösteren bir ölçü olarak kabul edilmiştir. Nilüfer Göle'nin tabiriyle kadın, Kemalistler için Batılılaşmanın mihenk taşı olmuştur. Toplumun dinini, geleneklerini temelinden reforme etmeyi amaçlayan böyle bir hareketin etkili olabilmesi için ise, örgütlü büyük bir güç olan ordunun desteği temin edilmiştir. Tanzimat'tan itibaren modernleşme çabalarında ağırlığını sürekli hissettiren ordu, sivil toplumdan ayrı ve elit bir kimliğe sahip olmanın getirdiği misyonla Kemalist reformların en sadık bekçisi olma özelliğini kimseye kaptırmamıştır.

Laiklik, kuruluşundan bu yana Türkiye Cumhuriyetinin temel vasfı olarak nitelendiğinden ve sadece devletin değil vatandaşların da "laik" olmaları beklenmektedir. Ancak "laik" ve "laiklik" tanımları anayasa başta olmak üzere hiçbir hukuki metinde yer almadığından özellikle yüksek yargı içtihatlarında da görülebileceği üzere, kişilerin dini inançlarının kamusal alandaki bireysel söz, davranış ve eylemlerine yansıtılması gibi esasında temel

insan hakları kapsamında konuşulması gereken konular dahi laiklik ilkesinin çiğnenmesi olarak mütalaa edilmiştir. Bunun arkasında bir tanım yokluğundan ziyade yine anlamı kasden belirsizleştirilmiş bir kavramın, halk iradesinin tezahürünün engellenmesinde bir araç olarak kullanılması gerçeği yatmaktadır.

Laik tez, vatandaşların dini inançlarını soyutlamaları ve yalnızca laik nedenlerle hareket etmelerini öngörür. Diğer bir anlatımla “bu” dünyanın meselelerinin özerk olduğu ve “öteki” dünyanın meselelerinden ayırt edilebileceğini öne süren bir dünya görüşünü savunur. Ancak bu bakış açısında dindar insanlar aleyhine bir ayrımcılık yatmaktadır. Laik vatandaşlar bütün ve birleşik bir yaşam sürerken, en derin inançlarını yalıtımları beklenen dindar vatandaşlar ahlaki tutarsızlığa ve kendinden yabancılaşmaya itilmektedir. Bu, dindar insanların politik amaçlarla inançlarını askıya alamayacakları anlamına değil, bunun için gereken politik soyutlamanın yaşamlarına anlam veren şeylerin değerini azalttığı, onları ahlaki bir pusuladan yoksun bıraktığı ve kendi kendine uygulanacak haksız bir ahlaki sansür gerektirdiği anlamına gelir. Bu türden bir davranış dindar vatandaşlardan beklenemeyeceğinden ve aksi yönde davranmaları gerektiğine dair “zor”a dayalı görüş bu insanlara empoze edilemeyeceği gibi hukuk düzeni içinde evrensel ve anayasal hukuk kurallarına rağmen yer alamayacağından sorunun çözümü, topluma ve devlet düzenine yönelmiş bir iç tehditte yer almaktadır; “irtica”.

Bir ordu, “düşman”ı imha etmek üzere biçimlendirilmiş özgün yapısından ve amacından kolay kolay kopamaz.^[iv] Gerçekten de 28 Şubat sürecinde TSK’nın iç düşman olarak ilan ettiği “irtica”ya karşı hızla organize olarak harekât planları geliştirdiği ve uygulamaya koyduğu açıktır. TSK bu mücadeleyi, Milli Güvenlik Kurulu eliyle Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB) üzerinden yürütmüştür. MGSB’nin hukuksal dayanağı olarak 12 Eylül Anayasası’nın 118’nci maddesi ve 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu gösterilmiştir. MGSB, içeriği itibariyle devletin iç ve dış tehdit algılamalarını madde madde ortaya koyan bir belge niteliğindedir. 28 Şubat darbesinin yaşandığı 1997 yılında, MGSB’de “irtica” iç tehditler arasında yer almaktaydı. 2001 yılında birinci öncelikli iç tehdit olarak yer alan “irtica”, 2010 yılından metinden çıkartıldı. 28 Şubat 1997 Postmodern Darbesinin en büyük gerekçesi “irtica tehlikesi” idi. MGK’ya sunulan raporlarda ve 18 maddelik bildirmede tehlike üç ana başlıkta toplanıyordu;

1. Devletin içinde “irticai kadrolaşma ve sızma” vardı. TSK’daki subaylar tasfiye edilmiş/ediliyorsa MGK kararı ile bütün devlet kurumlarındakiler tasfiye edilmeliydi.
2. İmam Hatip Liseleri siyasal İslam’ın arka bahçesi olmuştu ve Kur’an Kursları her yerde yaygınlaşmıştı. Eğer önlem alınmazsa yapılan istatistiklere göre 2005 yılında Türkiye İran gibi olacaktı.
3. Tarikat ve Cemaatler yasa dışı yapılar olup iç tehdit olarak Türkiye’de din devleti kurma konusunda hızla ilerlemekteydiler.

Ancak, “irtica”nın bir iç tehdit olarak algılanmasına ve MGSB’de yer almasına rağmen, başta MGSB olmak üzere hiçbir metinde bir irtica tanımı yapılmamış olması ilginçtir. Bugünden geçmişe bakıldığında, bunun bilinçli bir tercih olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu sayede söylemde “din”le gerçekte ise “İslam”la doğrudan ya da dolaylı ilintili bireysel ya da kolektif her türlü eylem, söylem, faaliyet, düşünce “irtica” adı altında bir tehdit unsuru olarak görülmekte; bu surette ortaya çıkan bu “iç düşman”ı imha etmek, TSK’nın kendi iç pratikleri içinde gayet meşru ve olağan hale gelmektedir.

Gerek bu zihniyetin mevzuata yansımaları gerekse “düşman” olarak belirlenen unsurlarla mücadelenin altyapısı TSK İç Hizmet Kanunu ile bu kanuna dayanılarak çıkartılan İç Hizmet Yönetmeliğinde yansımaları bulmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevinin İç Hizmet Kanunu’nun (1997 tarihinde yürürlükte bulunan) 35’inci maddesine göre; “Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak” olduğu;⁸ İç Hizmet Yönetmeliğinin 85’inci maddesine göre ise “...Türk Yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak olan Silahlı Kuvvetlerde her asker kendine düşeni öğrenmeğe ve öğrendiğini öğretmeye ve icabında son kuvvetini sarfederek yapmaya mecburdur.” şeklinde belirlendiği görülmektedir. İç Hizmet Kanununun 35’inci maddesi değişmiş olsa da halen yürürlükte olan İç Hizmet Yönetmeliği’ne göre TSK, “Türk Yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak”la görevlendirilmiştir. Söz konusu “iç” ve “dış” ifadeleriyle neyin kastedildiği belli değildir. Öte yandan, Türkiye’de TSK’nın, “durumdan vazife çıkarmak” suretiyle her zaman darbe yapabileceğini düşünenler için herhangi bir yasal mevzuat aramaya da gerek yoktur.⁹ Bu açıdan bakıldığında, mer’i mevzuatta, TSK’nın darbe yapmasına cevaz veren yasal bir dayanak bulunup, bulunmadığı sorusunun bir önemi bulunmamaktadır. Silahlı Kuvvetlerin Anayasal kurumlar üzerinde nasıl bir militarist yapı oluşturduğunun en açık göstergesi de ortaya çıkan askerlerin hadiseye yaklaşım tarzıdır. Sorunun kökenin Harp Okulları ve Harp Akademileri başta olmak üzere askeri okullarda verilen eğitimin içeriği olduğuna şüphe yoktur.

2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun 2/a maddesinde “Milli Güvenlik”; “Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması” şeklinde tarif edilmektedir. Söz konusu tanımda yer alan “iç tehdit” sakıncalı bir kavramdır. Zira bu tanıma istinaden, birtakım devlet kurumları veya devlet adına hareket ettiğini öne süren birileri tarafından, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bir bölümünün “iç tehdit” kapsamında değerlendirilmesi imkân dâhilindedir. Nitekim söz konusu “iç tehdit” kavramı, özellikle 28 Şubat sürecinde, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi çerçevesinde, Refahiyol hükümetinin yıkılmasının çok ötesinde dindar insanlara karşı sistematik bir ayrımcılık ve hukuksuzluğun gerekçesi haline getirilmiştir.

3. 28 Şubat'ın Yapıtaşları

28 Şubat'ta, birtakım (sözde) sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra basın-yayın kuruluşlarının, üniversitelerin, sendikaların, sermaye çevrelerinin, sivil bürokrasinin, yargı mensuplarının desteği alınarak, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararlar hükümete dayatılmış, koalisyon ortağı parti milletvekillerinin baskı, tehdit, şantaj ve ikbal vaadiyle istifa ettirilmiş, nihayetinde seçilmiş bir hükümet işlevsiz hale getirilerek, istifaya zorlanmıştır.

Bu süreçte, tıpkı 1980 askeri darbesinde olduğu gibi, kendisini “rejimin teminatı” olarak gören TSK, emir-komuta zinciri içinde hareket etmiştir. Komuta katının benimsediği çizgide olmadığı düşünülen çok sayıda muvazzaf asker, bu kez “yıkıcı, bölücü ve irticai faaliyetlerde buldukları” gerekçesiyle, hukuk kuralları zorlanarak tasfiye edilmiştir. Bu tasfiyenin, 1960 darbesindeki gibi üst düzey komutanlara yönelik değil, Albay ve alt rütbedeki askeri personele dönük olduğu gözlenmiştir.

3.1. Sivil (!) Toplum Kuruluşları

Tüm darbelerde olduğu gibi, 28 Şubatta da TSK'nın harekete geçmesinin gerekçesi, eğitim şekli itibarıyla, sadece savunma gücü olarak değil, aynı zamanda, topluma liderlik yapma anlayışıyla yetiştirilmesinden kaynaklanan, “Atatürk ilke ve inkıplalarının elden gittiği” düşüncesidir. 28 Şubat tarihli MGK toplantısında alınan Karar'da yer alan “Atatürk İlke ve İnkıpları” ve “Devrim Kanunları” vurgusu, “kışlacami çekişmesinin” bir yansıması olmuştur.

28 Şubat darbesini diğer darbelerden ayıran en önemli özellik, biraz da askeri bir müdahaleden ziyade “sivil toplumun tepkisi” algısı oluşturabilmek adına sadece silahlı kuvvetlerin eylem ve sözlerinin değil, sivil bürokrasi ile -sözde- sivil toplum örgütlerinin seçilmiş hükümet aleyhtarı eylem ve kararlarının da öne çıkarılmış olmasıdır. 28 Şubat sürecinde önemli bir rol oynayan ve “sivil inisiyatif”, “beşli oluşum”, “beşi bir yerde”, “beş kafadarlar”, “yıkım ekibi” ve “bizim çete” olarak da adlandırılan bu grubu TOBB Başkanı Fuat Miras, TESK Başkanı Derviş Günday, TÜRK-İŞ Başkanı Bayram Meral, DİSK Başkanı Rıdvan Budak ve TİSK Başkanı Refik Baydur oluşturuyordu. TSK ile bürokrasi ve “beşli çete” olarak adlandırılanlar başta olmak üzere -sözde- sivil toplum kuruluşları arasında bu ittifak, seçilmişlerin, baskı

altında tutulmasında ve nihayetinde iş yapamaz konuma getirilmesinde başarılı olmuştur. Hükümetin iç ve dış politika icraatlarının ülkeyi yıkıma götürdüğü öne sürülerek, sivil siyaset alanı adeta yok edilmiş; koalisyon ortağı partiye mensup milletvekilleri istifaya zorlanarak, milli irade hiçe sayılmıştır.

3.2. Brifingler

Bu doğrultuda tüm toplum üzerinde psikolojik harekât faaliyetleri uygulanmıştır. Bu çerçevede, başta “brifingler” olmak üzere, tehdit, gerilim, korkutma, beyin yıkama, düşman algısı oluşturma vb. yollarla toplum baskı altında tutulmuştur. Bu süreçte darbecilerce “brifinglere” özel bir anlam ve önem verildiği görülmektedir. Oramiral Güven Erkaya brifinglerle ilgili olarak basına şu demeci vermektedir: “...Brifinglerle kamuoyunu bilinçlendiriyoruz. Tabii çalışmalarımızın çoğu milletvekillerini ikna etmeye yöneliktir. Rejimin içine düştüğü tehlikeyi öncelikle onların görmesi gerekir... Biz bu yola çıkarken Genelkurmayda toplandık. Muhtemel olumsuzluklara karşı köklü, alternatif planlar hazırlamaya koyulduk. Her olumsuzluğun bir karşı koyma tedbirini aldık. Planlar cebimizde. Ama meselenin demokratik yollardan çözülmesini istiyoruz ve bekliyoruz. Parlamento üyelerinin meseleyi siyaseten halletmeleri için bekledik. Verdiğimiz mesajları almadılar veya almak istemediler. Şimdi ikinci maddeyi uyguluyoruz. Sivil kesimde kamuoyu oluşturuyoruz.”

Dönemin Genel Kurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak brifinglerin gerekçesini şöyle izah etmektedir: “TSK yapısı gereği kamuoyu ile iç içe olan bir kurum değildir. Ancak yapılan kimi çalışmalar hakkında da kamuoyunun bilgisinin olması gereklidir. TSK demokrasiye saygılıdır. Demokrasinin ilkelerinin ödünsüz korunmasından yanadır. Toplumun çok önemli bir kesiminin de bu konuda herhangi bir şüphesi yoktur. Ancak TSK’nın bu konudaki kararlılığının tüm kesimlerce bilinmesi gerekmektedir.”

Dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir’in Washington Post gazetesine verdiği demeçte “Biz Silahlı Kuvvetler olarak anti-laik akımları not etmeye birinci öncelik veriyoruz. Bu akımlar, orduya bile sızmaya çalışıyorlar. Laiklik karşıtı tehdit, 12 yıldır süren PKK tehdidinden daha ciddi duruma gelmiştir. MGK kararları üzerinde MGK’nın bütün üyeleri görüş birliğine varmıştır. Bunlar mutlaka uygulanmalıdır. Aksi halde ülkenin geleceği çok olumsuz etkilenecektir. Askeri darbelerin olumsuz sonuçlar yarattığını biliyoruz. Demokratik kurumların baskısı ile MGK kararlarının uygulanacağına inanıyoruz.” şeklinde görüşlerini beyan etmektedir.

Brifinglerin içeriği, sunuluş tarzı ve bu beyanlar birlikte değerlendirildiğinde; 28 Şubat döneminde, askerin, “irticai kesim” ve Refah Partisinin ülke için artık PKK kadar tehlikeli olduğu ve bunların mutlaka yok edilmesi gerektiğinden bahisle, demokrasiden yana gözücü, silahsız kuvvetler yoluyla demokrasiye müdahale/yön verme gayreti içinde oldukları, bu hususla ilgili olarak planlarının bulunduğu ve planların aşama aşama uygulanacağı, ilk aşamanın bilgilendirme toplantıları olduğu, ikinci olarak sivil kesimde kamuoyu oluşturmak olduğu, üçüncü aşamanın alınan kararların uygulanması, son aşamanın ise askeri bir darbe olacağı açıkça dile getirilmektedir. Özetle, söz konusu brifinglerin 28 Şubat kararlarının uygulamasına zemin hazırlama/hazırlatma toplantıları olduğu sonucuna varılabilir.

Burada, dikkatleri çeken hususlar ise; demokratik yolla seçime gelmiş ve asker tarafından PKK kadar tehlikeli olduğu ileri sürülen Refah Partisinin ve “irticai kesimin” askerin birinci tehdit önceliği haline gelmesi, diğeri ise askerin demokrasiden yana olduğunu söylemekle birlikte müdahaleden bahsetmesidir. Bir başka deyişle, demokrasiden yana olduğunu, demokratik kurumlara müdahale ederek göstermeye çalışan bir silahlı kuvvetler söz konusudur.

3.3. MGK

28 Şubat sürecindeki planlı ve programlı işleyiş tarzı, ordunun vesayetçi anlayışının tahkim edilmesinin önünü açmıştır. Bu bağlamda, REFAH-YOL iktidarı döneminde 9 Ocak 1997 tarihinde çıkarılan Başbakanlık Kriz Yönetimi Merkezi Yönetmeliği’yle, MGK Genel Sekreterine, Türkiye’de ekonomik çöküntüden, nükleer kazalara, kaya düşmesinden, terör olaylarına kadar uzanan, bir dizi “kriz” durumunda Başbakanla eşit düzeyde icraî yetkiler verilebilmiş, bu çerçevede “olağanüstü hal” olarak görülebilecek şekilde, tüm il ve ilçelerde kriz merkezleri kurulmasına imkân sağlanmıştır. Bunun en somut tezahürü, ANASOL-D Hükümeti döneminde, Genelkurmay ve İçişleri Bakanlığı arasında Emniyet ve Asayiş Yardımlaşma (EMASYA) Protokolü imzalanarak, illerde garnizon komutanlarına valiler üstünde yetkiler verilmesi; keza yine ANASOL-D Hükümeti döneminde, 28 Şubat 1997 tarihli 406 sayılı MGK Kararında belirtilen hususların takip ve kontrolünde “etkinliğin sağlanması” amacıyla, 29 Aralık 1998 tarihinde alınan 440 sayılı MGK Kararı gereğince, “Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu (BUTKK)” kurularak, Genelkurmay Başkanlığı, MGK Genel Sekreterliği ve diğer kaynaklardan alınan istihbarî bilgilere istinaden çok sayıda kamu görevlisi “irticacı vs.” sıfatlarla fişlenerek memuriyetten atılması veya pasif görevlere getirilmesidir.

3.4. Medya

28 Şubat sürecinin “medya” ayağı, diğer darbelerden farklı olarak sürecin işleyişinde en önemli rolü oynamıştır. Klasik darbe geleneğinden farklı olarak bu defa medyanın rolü ön plana çıkarılmış ve yazılı basının attığı manşetler 28 Şubat post modern darbe sürecinin hazırlayıcısı olmuştur. Dönemin en etkili üç gazetesi olan Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri kısa süre içinde 54. Hükümet’e karşı çok yönlü bir karalama kampanyası başlatarak “irtica”, “laiklik” ve “şeriat” kavramlarını hemen her gün manşetlere çıkarmış ve kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır. Kartel medyası olarak adlandırılan bu üç gazete bir yandan DYP lideri Tansu Çiller’i yıpratarak koalisyondan çekilmeye zorlarken diğer taraftan “irtica ve şeriat tehdidi” senaryoları ile Başbakan Erbakan’ı istifaya zorlamıştır. Öyle ki adı açıklanmayan “üst düzey askeri yetkililere” dayandırılan asparagas manşet ve haberlerle TSK defalarca “göreve” davet edilmiştir. Nitekim darbeci medyanın ablukası sonuç vermiş ve 28 Şubat 1997 tarihinde “irtica ve buna karşı alınacak tedbirler” gündemiyle toplanan Millî Güvenlik Kurulu kararlarıyla 54. Hükümet’in parçalanma süreci başlamıştır.¹⁰

3.5. Yargı

1960 askeri darbesi sonrası kurulan Yassıada mahkemeleri, 12 Eylül askeri darbesi sonrasında başta Mamak olmak üzere, yurdun çeşitli yerlerinde kurulan Sıkıyönetim Mahkemelerinde, hukukun ve temel insan haklarının alenen ayaklar altına alınmasının, “kaynağını evrensel hukuk ilkelerinden veya anayasadan almayan, kendinden menkul bir erk”in uygulamaları olarak bakıldığında kendi içinde mantıksal bir tutarlılığı mevcuttur. Kendisinden başka kimseye hesap vermek zorunda olmayan bir siyasal düzende, yapılan her eylem hukuka uyarlık sağlayacaktır. Ancak, 28 Şubat süreci gibi anayasanın ve hukuk düzeninin askıya alınmadığı, hukuk devleti ilkesinin hükmünü icra etmesinin beklendiği bir ortamda, özellikle yargı organlarının hukukilikten uzak karar vermelerinin “olağan” hale gelmesi ürkütücüdür. Bunda tek başına brifinglerin payı inkâr edilemez. Genelkurmay karargâhında “irtica brifinglerine” katılan yüksek yargı mensuplarının, Devlet Güvenlik Mahkemeleri hâkim ve savcılarının yürürlükteki mevzuatı zorlayarak karar verdikleri görülmüştür. Bu süreçte, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi tarafından, kimi zaman hukukilikten uzak, bazı “siyasi” kararlar verildiği gözlenmiştir.

28 Şubat sürecinin “yargı” ayağı, zaten devleti koruma refleksinin hukukun ve adaletin üstünde yer aldığı zihinlere kazındığı bir zeminin üzerinde yükselmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin ve Yargıtay’ın bazı kararlarının tahlilinden hareketle yapılan başka bir çalışmada¹¹, “yargı mercilerinin özellikle siyasal içerikli davalara ilişkin verdikleri kararların önemli bir kısmında devletçi bir refleksle hareket edildiği, ‘devleti korumak’ ve ‘devletin çıkarlarını gözetmek’ gibi çabaların var olduğu” sonucuna varılmıştır. Yargı dünyasından gelen ve türünün tek örneği olmayan bir açıklama, yargıda devletçilik eğilimi ve bunun kaynakları konusunda yeterli izahatı yapmaktadır. Eski Yargıtay Başkanı Osman Arslan’ın, 1 Kasım 2007 tarihinde, Türkiye Adalet Akademisi’nin 2007-2008 eğitim yılı açılış töreninde yaptığı konuşma, ortaya çıkan algı ve zihniyet kalıplarının yaygınlığı hakkında fikir veriyor olmalı;

“Hâkimliğin temel ögesi tarafsız olmaktır. Ancak bazı kararlarınızda Türkiye Cumhuriyeti’nin korunması ve yaşatılmasında taraf olacaksınız. Buradaysak bu Cumhuriyetin kazanımları sayesinde. Cumhuriyetin insan onur ve haysiyetine en uygun rejim olduğunu bilmelisiniz, bilmek zorundasınız. Demokratik, laik, hukuk devletine sahip çıkmada tarafsız, ay yıldızlı bayrağa sahip çıkmada, o bayrağı daha yükseklerle çıkarmada taraf olacaksınız. Buralarda tarafsız olma lüksünüz yok.”^[VI]

28 Şubat sürecinde TSK’nın, kendilerine sunulan iç tehdit algısını kabullenip buna uygun kararlar vermeye hevesli bir yargı ortamını beklentilerinin de ötesinde hazır ve nazır bir şekilde bulduğu pekâlâ söylenebilir. Bu itibarla belki TSK tarafından verilen brifinglerin, en etkin bir şekilde “yargı” alanında yansımaları bulunduğu görülmektedir. 28 Şubat MGK kararlarının önemli bir bölümü “irtica” dolayısıyla “kılık-kıyafet”e ilişkin hususlardı. Darbecilerin müdahalede öncelikli hedefleri, eğitim ve çalışma alanı olarak belirlenmişti. Bunun sonucu olarak, öncelikle, “üniversiteler” uygulama alanı olarak seçilmiş, aynı zamanda orta öğrenimde İmam Hatip okulları da uygulamanın bir parçası olarak belirlenmiştir. Bunların yanında ister kamu kurumları, ister özel şirketler olsun çalışma alanları da uygulamanın hedefi olmuştur.

“Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Okuyan Öğrencilerin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik” hükümleri ile 1982 yılında kısmen başlatılan, 1987 yılı Ocak ayında da “katı bir yasak” olarak uygulanmak istenen, ancak daha sonraki süreçte yasal olarak ve fiilen ortadan kaldırılan “kılık kıyafet yasağı” üniversite hayatında hemen hemen hiç olmamıştı. 1997 yılına kadar üniversitelerde “kılık kıyafet yasağı”nı uygulama imkânı bulamayan yasağcı güçler, 1997 sonlarında İstanbul Üniversitesi’ne rektör seçilen bir kişiyi “uygulamacı”, İstanbul Üniversitesi’ni de “uygulama alanı” olarak belirlemiştir. Kemal Alemdaroğlu, rektörlüğe başlamasının ikinci ayında, 23 Şubat

1998 tarihli ve 5786 sayılı bir genelge yayımlayarak; “yeni düzenlemeye göre verilmiş öğrenci kimlik kartı olmayan öğrencilerin içeri alınmaması, kimlik kartsız olarak içeri girenler hakkında işlem yapılmasını” istemiştir. Genelgede her ne kadar kimlik kartı olmayanların içeri alınmayacağı belirtilmekte ise de genelgenin içeriğinden mesaj açıkça anlaşılakta “...bayan öğrencilerin başları bağlı olarak (başörtülü olarak) erkek öğrencilerin sakallı olarak ders, staj ve uygulamalara alınmamaları...” istenmektedir. Genelgede, içeri alınmama sebebi “kimlik kartının olmaması” olarak gösterilmekte ise de bu genelgenin anlamı, başörtülü öğrencilere kimlik verilmediği için üniversiteye “başörtülü öğrencilerin alınmayacağı” anlamına gelmekteydi. Bu genelge, aynı zamanda 1998 yılı başlarında başlatılan kılık kıyafet yasağının, kanuni ve hukuki bir dayanağının da olmadığına işaret etmekteydi. Bu genelge ile üniversitelerin kapısı, o güne kadar görülmemiş bir şekilde başörtülü öğrencilere kapatılmış oldu. Genelgenin uygulanması için, üniversite kapılarında (üniversitenin bütçesiyle) güvenlik görevlileri istihdam edilmiş, bu kişiler kolluk kuvveti gibi kullanılmış, başörtülü öğrencilere karşı etten bir duvar örmüşlerdir. Başörtü yasağı, İstanbul Üniversitesi'nin muhtelif fakültelerinde uygulanmakla birlikte, özellikle Tıp fakültelerinde çok daha acımasız bir şekilde uygulanmıştır. Bu yasaktan, bütün öğrenciler etkilenmekle birlikte, en çok etkilenenler, tıp fakültelerini bitirme aşamasında olan, 5. ve 6. sınıf öğrencileri olmuştur. Bitirmeyi düşledikleri okulun kapısı yüzlerine kapatılmıştır. Yasadışı yasak nedeniyle zor durumda kalan öğrenciler, anlamsız yasağın ve oluşturulan fiili engelin kaldırılması için çareler aramaya başlamışlardır. Mağdur öğrenciler, hukuk devletinde haksızlığa uğrayan herkesin başvurabileceği bir yola, mahkemelere başvurmaya karar vermişler, hukuksuz uygulamanın ve haksızlığın giderilmesi için İdare Mahkemelerinde davalar açmaya başlamışlardır. Ankara'da düzenlenen brifinglere, yargının her biriminde görev yapan hâkimler ve savcılar davet edilmişler, Ankara dışında görev yapan hâkimler (özel bir gayret sarf edenler hariç) bu brifinglere muhatap olmadığı için, brifinglerde yapılan telkin ve tavsiyeden doğrudan etkilenmemişlerdir. Ayrıca, her hâkimin her telkin ve her tavsiyeden etkilenmeyeceği, taraflı davranmayacağı da şüphesizdir. Nitekim İdare Mahkemelerinde verilen ilk kararlar, hukuki nitelermelerin ağır bastığı, yönlendirme ve telkinlere direnme mahiyetindedir. Bu nedenle İdare Mahkemelerinin telkinlere karşı tepkisi/tepkisizliği, tavrı, hâkimlere uygulanacak yaptırım konusunda da belirleyici olmuştur. İstanbul ve Edirne İdare Mahkemelerince başörtüsü yasağını hukuk ihlali olarak değerlendiren kararlardan sonra, verilen yürütmenin durdurulması kararların iptali için adli tatilde itiraz dilekçeleri verilmiş, itirazı incelemek üzere “adli tatil”de kurulan komisyon eliyle yürütmenin durdurulması kararları kaldırılmıştır. Bölge İdare Mahkemesi tarafından, “başörtü yasağını durduran kararlar” ortadan kaldırıldıktan sonra, İstanbul İdare mahkemelerinde açılan iptal davalarında yürütmenin durdurulması talepleri tek tek reddedilmeye başlamıştır. O tarihte, altı idare mahkemesinin bulunduğu İstanbul İdare Mahkemesi'nde, tüm mahkemelerin “yürütmenin durdurulması

talebinin reddi kararları aynı gerekçe, aynı cümle ve kelimelerden oluşması” dikkat çekmektedir. Adli tatilde nöbetçi hâkimlerden oluşturulan heyetten alınan kararlar yeterli görülmemiş, yasağa karşı karar veren mahkemede davaların esasına ilişkin olarak verilecek kararlar, garantiye alınmaya çalışılmıştır. Başörtüsü yasağı aleyhine karara imza atan İstanbul 6. İdare Mahkemesi üyelerinden hâkim Seher Bayrak, Edirne’ye tayin edilmiş, hâkim Dr. Selami Demirkol da önce Trabzon’a sürgün edilmiş, daha sonra da Sakarya İdare Mahkemesi’nde görevlendirilmiştir. İstanbul 6. İdare Mahkemesi’nde görev yapan iki hâkimin görev yeri -bakmakta olduğu davalar (E:1998/367, 368, 369 sayılı dosyalar) nedeniyle- değiştirildiği için, yeni bir heyet oluşturulmuş, böylece, “tabii hâkim” ilkesi ihlal edilmiştir. Mahkemelerde, başörtüsü yasağına karşı açılan davalarda kararlar, artık matbu hale gelmiştir. Mahkemelere verilen 4-5 sayfalık “bilgi notu” ya da bu notların kısaltılmış şekliyle “karar formatında” metinler, “davacı, davalı ve işlem tarih ve sayılarının yazılacağı bölümler” boş bırakılmak suretiyle teksir edilerek çoğaltılmış, karar verilecek dosyalar için boşluk doldurma yöntemiyle kararlar “hazır” hale getirilmiştir. Özellikle kılık kıyafet nedeniyle açılan idari davalarda, şablon metinlerle teksir edilen kararlar dönemi başlayınca, bu davalar için, mahkeme hâkimlerinin inceleme yapmasına da gerek kalmamıştır. Çünkü sonucun herhangi bir şekilde (davacı lehine) değişmemesi gerekmektedir. Hal böyle olunca hâkim incelemesine de gerek kalmamakta (hâkimlerin değil!) kalem memurlarının şablon metinleri yazmaları ve hâkimlere imzalatmasıyla karar oluşmaktadır. Bu şablonların dışına çıkarak, hukuka uygun şekilde başörtülü öğrenciler lehine karar veren hâkimler, idari soruşturmalara tabi tutularak sürgün edilmişlerdir. Bir soruşturma raporundan alınan şu ifade ilgi çekicidir; “...Yaptıkları işler ve davranışlarıyla kişisel duygulara kapılarak görevlerini doğru ve tarafsız yapamayacakları kanısını uyandırdıkları, bu cümleden olarak, sosyal ve özel yaşantıları ve eşlerinin kapalı ve başörtülü giyim tarzı nedeniyle çevrede olumsuz imaj yarattıkları, başörtüsü taktıkları gerekçesiyle haklarında disiplin cezası uygulanan ya da bu nedenle okula alınmayan öğrenciler tarafından Samsun İdare Mahkemesi’ne açılan davalarda türbanlı öğrenciler lehine karar verdikleri, Atatürkçü, laik ve demokrat olduğu bilinen kişiler tarafından açılan davalarda ön yargılı davrandıkları, hususundan ibarettir.” Yazının soruşturma gerekçesinin açıklandığı bölümde de, “...Eşlerinin kapalı ve başörtülü giyim tarzını benimsedikleri, kendilerinin sosyal ve özel yaşantılarında mesleğe yakışmayan davranışlarda buldukları, toplu halde ve tören havasında cuma ve teravih namazlarına gittikleri...” iddia edilmiştir. Tekirdağ-Malkara Endüstri Meslek Lisesi Müdürlüğü görevini yürüten M. Ünsal davası da ilginç bir diğer örnektir. İlgili, 1998 yılında açılan bir disiplin soruşturması ile görevden alınarak başka bir okula atanmıştır. Soruşturma dosyasında aynen şunlar yazılmaktadır; “...eğitim yöneticisi -okul müdürü- olarak resmi görevini başarı ile sürdürmektedir. Görevi dışında sadece ‘dinci’ bilinen kesimle ilişkilerini sürdürmekte, çalışma saatleri içinde de olsa Cuma namazlarını aksatmamakta, eşi bir sembol olarak kabul edilen ‘türban’

takmakta ve kapalı dolaşmakta, ilişkileri de sadece kendisi gibi giyinen kesimle olmakta, Ulusal Bayramlar ve Cumhuriyet Balosu da dahil eşiyile hiçbir toplantıya katılmamaktadır. Bu bağlamda çevrenin sosyal ve kültürel ortamından uzak, belli bir kesimle uzlaşmış ve birlikte hareket eden kapalı bir aile yaşantısının ortaya çıktığı belirlenmiş, bunun üzerine davacının görev alanının bir bölümünü teşkil eden eğitim-öğretim faaliyetlerinde başarılı çalışmalar yaptığı ancak, bir yöneticide bulunması gereken en önemli özelliklerden tarafsızlık ilkesini ihlal eder nitelikte bilgi ve duyuların küçük bir ilçede yaygın bir şekilde konuşulduğu, somut bir örneği olmasa da toplumda bazı çevrelere karşı zaafı olduğuna dair yorumlar yapıldığı, ayrıca bu kesim dışındakilerin de aile olarak kendilerini soyutladıkları, laik bir ülkede dinci akımların sembolü haline gelen türbanı yanlış mesajlara neden olabileceğini düşünmeksizin eşine kullandırarak hakkındaki söylentilerin daha da artmasına ve eğitim müessesinin zedelenmesine neden olmuştur.” Bu, hukuki açıdan izahı mümkün olmayan, önyargı ve ideolojik gerekçelerle hazırlanan soruşturma raporuna dayanarak görev yeri değiştirilen M. Ünsal’ın davası Edirne İdare Mahkemesi’nce kabul edilerek işlem iptal edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın kararı temyiz etmesi üzerine davayı ele alan Danıştay 5. Dairesi, yerel mahkemenin kararını bozarak “rapor içeriğinin, dolayısıyla görevden alma işleminin hukuka uygun olduğuna” karar vermiştir. Danıştay 5. Dairesi, raporda belirtilen hususların, “davacının yüklendiği görevin özelliği ve önemi karşısında yöneticilik konumunu ve kurumu temsil niteliğini yitirdiği...” değerlendirilmesi imkânsız iddiaları delil kabul etmiş ve buna istinaden yerel mahkeme kararını bozmuştur. Gerekçe bir hayli ilginçtir. Danıştay 5. Dairenin kararına göre “Mesleğinde başarılı, iyi bir yönetici olmak” yeterli değildir. Yöneticilik görevini sürdürebilmesi için “türbansız eşi ile Ulusal Bayramlara ve Cumhuriyet balolarına katılması”, ayrıca bayan “eşinin nasıl giyineceğine de -özellikle başörtüsü, uzun manto, yanlış anlamalara müsait renkten elbiseler giymemesini sağlamak için- müdahale etmesi” gerekmektedir. Kararda görüldüğü üzere, memurlar için, sadece devlet memurları yasasının aradığı şartlar yeterli görülmemekte, bu yasadaki şartlara ilaveten, “tarafsız ve bağımsız” (!) mahkemelerin çizdiği şartları da taşıması gerekmektedir.

28 Şubat süreci içerisinde, en geniş yargı ağına sahip olmasına rağmen, en az iş düşen yargı kurumu, (en temel yargı kurumu olan) “adli yargı” olmuştur. (Diğer yargı kurumları kadar olmasa da), bu süreç içerisinde adli yargının da, iyi bir sınav verdiğini söylemek mümkün değildir. Sadece demokratik tepkiler (protestolar) nedeniyle, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”nu ihlal ettiği gerekçesiyle on binlerce kişi hakkında kovuşturma yapılmış, çoğu hakkında kamu davası açılmıştır. MGK Sekreterliğinin, (765 sayılı TCK 159’uncu muhalefet vs. isnadlarıyla) doğrudan cumhuriyet savcılarına gönderdikleri suç duyuruları, çok kısa bir süre içerisinde kamu davasına dönüştürülmüştür. Gazetede en küçük bir haberi ihbar kabul ederek (resen) davalar açan yargı mercileri, bir generalin, ülkenin Başbakanına

yönelik ağır hakaretlerini duymazlıktan gelmiştir. Bunun gibi birkaç örnek dahi, yargının, 28 Şubat sürecine “aktif” bir destek verdiğini göstermektedir. Ancak, örneklerden yola çıkarak bir yargı sistemini toptan mahkûm etmek ya da hukuka uygun birkaç kararla tezkiye etmenin mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Önemli olan, yargının, yargılama işlevi sırasında, “Olağan hata sınırlarını/payını aşırıp-aşmadığı” ve “hukuk dışı uygulamalara ne ölçüde katkı sağladığı”dır. Üzülerek ifade etmek gerekir ki o dönemde, dünya görüşü her ne olursa olsun hukuka ve kanunlara bağlı kalarak yerinde ve doğru kararlar verebilen hâkim ve savcılarının genel kural değil istisna teşkil ettiği bugünden çok daha net olarak görülmektedir.

Sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için, yargılamada, “Hukukun temel ilkelerine uyulup-uyulmadığı” ve “Adaletin gerçekleşmesine ne kadar önem verildiği”ne bakmak gerekir. Bunun için de, objektif kriterlere ihtiyaç vardır. Bu açıdan bakıldığında, Yargı, “Resmi İdeoloji”nin çekim alanıyla orantılı olarak doğal mecrasından çıkmakta, aynı konuda birbirine zıt çelişkili kararlar verebilmektedir. Örneğin, Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin, özellikle manevi tazminat davalarında, kişilere göre değişen yorumu, bu etkiyi somut olarak göstermektedir. Diğer yandan, sapmanın daha çok üst yargı kurumlarında olması, baskının yukarılardan (tepeden) geldiğini göstermektedir.

3.6. Bürokrasi

28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarına ek olarak sunulan Ek-A (Rejim Aleyhtarı İrticai Faaliyetlere Karşı Alınması Gereken Tedbirler) başlıklı belgede; “Türk Silahlı Kuvvetlerine aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanması” istenilmektedir. Bu doğrultuda özellikle Refahyol hükümetinden sonra kurulan hükümetlerin başbakanlık ve bakanlık bürokrasilerinin hevesli işbirliği dikkatlerden kaçmamıştır.

28 Şubat kararlarından sonra İçişleri Bakanlığı tarafından tüm illere gönderilen 28.03.1997 tarihli ve 70674 sayılı “Anayasa ve Yasaların Uygulanmasına Uyulacak Usul ve Esaslar” konulu Genelge’de, 28 Şubat 1997 tarihli 406 sayılı MGK Kararı çerçevesinde icra edilmesi öngörülen tüm tedbirler, tüm Vali ve Kaymakamlara birer emir olarak ulaştırılmış; 28 Şubat MGK Kararı’nda yer alan tüm hususların (yıkıcı faaliyetler, tarikatlar, yurt ve vakıf okulları, Kur’an kursları, YAŞ Kararıyla atılanların işe alınmaması, kılık-kıyafet, kısa ve uzun namlulu silahlar, kurban derilerinin THK tarafından toplanması, özel üniforma giymiş korumalara, Atatürk’e

karşı işlenen suçlar vd.) Valiler, Kaymakamlar ve de onların yönlendirmeleriyle Belediye Başkanları tarafından uygulanması talimatı verilmiştir. Genelgede, YAŞ Kararlarıyla TSK'dan ihraç edilen asker personel ile diğer "irticai düşüncedeki" kişilerin Valilikler, Belediyeler ve Belediye şirketlerindeki işlere alınmamaları/sızmamaları konusuna özel önem verildiği dikkat çekmektedir.

Yine Anasol-D hükümeti zamanında başbakan Mesut YILMAZ imzasıyla 28.11.1997 tarihli ve "406 Sayılı MGK Kararına İstinaden Çıkarılan 14 Mart 1997 tarih ve 01704 Sayılı Başbakanlık Direktifinin Uygulanmasının Takibi" konulu Uygulama Direktifiyle, 406 sayılı MGK Kararının uygulanması açısından yeni bir döneme girildiği mesajının verilmesi amacıyla, eskiden var olan "Sürekli İzleme Merkezi" ve "Millî Güvenlik Kurulu 406 Sayılı Kararıyla ilgili Tedbirlerin Uygulanmasını İzleme ve Koordinasyon Komisyonu"nun adları, sırasıyla "Uygulamayı Takip ve Değerlendirme Merkezi" ve Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu" olarak değiştirilmiş, görevi, daha önce bu Merkez ve Kurul çalışmalarını koordine etmekle sınırlı tutulan MGK Genel Sekreterliği'ne, MGK Genel Sekreter Yardımcısının "Uygulamayı İzleme ve Koordinasyon Komisyonu" üyesi haline getirilmesiyle, 406 sayılı MGK Kararı konusunda Başbakanlık bünyesinde yapılacak çalışmalara doğrudan müdahil olma ve yönlendirme yetkisi verilmiştir.

Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu'nun insanları takip etmek için kurulmadığı, Millî Güvenlik Kurulunun 406 sayılı Kararındaki tedbirlerin uygulanmasını takiple görevli olduğu iddia edilmiş ise de; özellikle 1999 yılından sonra Kurul'un "kamu kuruluşlarında irtica faaliyetlerde bulunduğu öne sürülen personel hakkında meslekten çıkarma dâhil disiplin cezalarının uygulanmasını talep eden bir birim haline dönüştüğü" açıktır.

3.7. Tasfiyeler ^[VII]

28 Şubat süreciyle birlikte, on binlerce kamu görevlisi malum gerekçelerle sürgüne gönderilmiş, binlercesi, görevlerinden atılmıştır. İdarenin hukuka aykırı eylem ve işlemlerinden dolayı başvurulacak en son mercii "idari yargı" olduğuna göre, 28 Şubat 1997 tarihinden itibaren idare aleyhine açılan davalardaki olağanüstü artış, 28 Şubat'taki "kıyımı", somut istatistiklerle kanıtlamaktadır. Örneğin, 28 Şubat süreciyle birlikte başlatılan, başörtü yasağı aleyhine binlerce davada (birkaç istisna dışında), yürürlükteki yasaya karşı, yargı kararlarının gerekçeleri üstün tutulmuştur. Dünyaca meşhur El-Ezher Üniversitesinden mezun yüzlerce öğretmenin, (müktesep) öğretmenlik hakları, hala iade edilebilmiş değildir. Başarılı bürokratların, sadece siyasi düşünce ve inançları nedeniyle yurdun değişik yerlerine sürgün edilmesi, görevlerinden alınması, idari yargı tarafından durdurulmamıştır.

Refah-Yol hükümetinin devrilmesinden sonra kurulan AnaSol-D hükümeti tarafından, kurulduktan sonraki bir buçuk ay zarfında üç yüze yakın üst düzey bürokrat (daire başkanı, denk veya daha üst kadrolar) görevlerinden alındılar.¹²

28 Şubat sürecinde kamu personeline yönelik “tasfiyelerin” odak noktası şüphesiz ki TSK’dır. Bu süreçte “irticai faaliyetlerde” buldukları gerekçesiyle yüzlerce subay ve astsubayın TSK ile ilişkileri kesilmiştir. TSK’nın “irtica” tanımı konusundaki yorum serbestliği dikkate alındığında, bu tasfiyelerin eşi başörtülü astsubaydan bir üst rütbeye terfi edebilmek için aynı rütbedeki silah arkadaşı tarafından aleyhinde ihbar mektubu yazılan generale kadar geniş bir yelpazeyi kapsadığına şüphe yoktur. Ancak daha vahimi, kendisi ve/veya eşi dindar/mütedeyyin olarak görülen personelin öncelikle fişlenmesi, akabinde çeşitli yollarla kendisinin ve ailesinin sözlü veya fiili şekilde taciz edilmesi, nihayetinde bu kişilerin kendi istekleriyle istifa etmesi veya emekliye ayrılmak zorunda kalması yahut “kaderine razı” olanların “disiplinsizlik” gerekçe gösterilerek, Yüksek Askeri Şura Kararı veya Bakan Onayı gibi yöntemlerle re’sen emekliye sevk edilmek suretiyle tasfiye edilmesiyle sonuçlandırılmasıdır. Tasfiye edilen personel, psikolojik yönden çöküntüye uğramanın yanı sıra, bazıları intihar etmiş, birçoğunun kendisi veya eşi hastalığa yakalanmıştır. Daha da önemlisi, bu kişiler, YAŞ Kararlarının temyiz edilememesi sebebiyle idarenin bu eylemine karşı çaresiz kalmış; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi hak arama imkânlarını kullanamamış ve neticede özlük hakları kaybına uğrayarak maddi yönden yıkıma uğramıştır. Öte yandan, bu personelin, 28 Şubat 1997 tarihli MGK Kararı gereğince, ordudan ihraç edildikten sonra başka bir işe girmeleri de, yine temel insan haklarına aykırı şekilde engellenmek istenmiştir. Böylece bu kişilerin mağduriyetlerinin ömür boyu sürmesi istenmiştir.

01.01.1990 – 31.12.2011 tarihleri arasında toplam 1235 personelin Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilişkisinin kesildiği; bu kişilerden 1043’ünün “irticai faaliyet” gerekçesiyle ordudan uzaklaştırıldığı; bunların 395’inin subay, 648’inin astsubay olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, 1990-2011 yılları arasında, Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkisi kesilen asker personelin yaklaşık %84,4’ünün mesleklerinden koparılma gerekçesi “irtica” olmuştur.

Yüksek Askeri Şura kararlarının yanında 926 sayılı TSK Personel Kanunu’nun 94/b maddesinin “disiplinsizlik veya ahlaki durum sebebiyle ayırma” hükmü ile bu Kanun’a istinaden çıkartılan Subay Sicil Yönetmeliği’nin 91/f maddesi ile Astsubay Sicil Yönetmeliğinin 60/f maddesinin “Tutum ve davranışları ile yasa dışı siyasi, yıkıcı, bölücü, irticai ve ideolojik görüşleri benimsediği, bu gibi faaliyetlerde bulunduğu veya karıştığı anlaşılmalr” hükmüne istinaden, söz konusu “sübjektif ölçütlere” dayalı olarak, sicil raporları menfi şekilde düzenlenen çok sayıda subay ve astsubay mağdur edilmişlerdir. Bu şekilde görevinden atılan personel sayısı halen bilinmemektedir. Bu yöntemlerle ordudan atılanlar için YAŞ’zedelerden farklı

olarak, temyiz yolu açık gibi görünmekle birlikte, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin yerindelik denetimi yapamaması sebebiyle, bu kişilerin hak arama mücadelesi olumsuz sonuçlanmıştır. Tıpkı YAŞ'zedeler gibi, bu yollarla ordudan atılan kişilerin AİHM'deki hak arama mücadeleleri de başarısız olmuştur.

Başbakanlık Uygulamayı Takip Kurulundan ve çeşitli çevrelerden gelen ihbar ve bildirimler sonucunda, "toplam 21 görevlendirme ile Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığınca yayımlanan bölücü, yıkıcı ve irticai faaliyetlere müteallik genelgeleri de göz önünde bulundurularak genel tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi, Hilvan İlçesindeki bir yurdun Fethullahçılara ait Özyurt Vakfına kiralamasını sağlamak, cami açılışında dini içerikli konuşmalar yapmak, bazı dini grupların desteğini arkasına almak, bölücü, yıkıcı ve irticai faaliyetlere müteallik olarak hakkında değerlendirmeyapılması, genel tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi; tarikat Şeyhi olarak bilinen Bekir PEHLİVAN'ın evinde yapılan bayramlaşma ve tarikat faaliyetleri konuşmada isminin geçmesi, 1997 yılı Kurban Bayramında deri toplamak için resmi araç talep eden THK araç tahsis edilmemesi; Atatürk Düşmanlığı, İrticai faaliyetleri yönlendirmek ve Tarikat savunuculuğu yapmak; tarikat liderleri ile görüştüğü, makam odasının kapısı içerden kilitleyip namaz kıldığı; Düzce İl Sağlık Müdürlüğü ve Sağlık Meslek Liselerinde irticai faaliyetler yapıldığı; eşinin ve büyük kızının türbanlı olması" gibi konularla ilgili olarak toplam 3 vali, 166 kaymakam, 41 vali yardımcısı ve 3 hukuk İşleri Müdürü olmak üzere toplam 213 Mülki İdare Amiri hakkında değerlendirme raporları tanzim edilmiş bu raporlar sonucunda 3 Vali merkez valiliğine teklifleri yapılarak merkeze alınmış 71 Kaymakam hakkında her ne kadar Mülki Amir Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliğinde ve eki cetvelde eşdeğer görev olarak tanımlanmakta ise de temsil görevi olmayan pasif bir görev kabul edilen vali yardımcılığına atanmalarının uygun olacağı belirtilerek tekliflerde bulunulmuş bunlardan 59 kaymakam vali yardımcılığına atanmış ayrıca, 22 Kaymakam ise somut bir soruşturma veya kovuşturmaları olmadan müfettiş raporuna dayanılarak pasif bir görev olan Hukuk İşleri Müdürlüğüne tayin edilmişlerdir.

Emniyet Genel Müdür onayı ile Polis Başmüfettişleri ile APK uzmanlarından oluşan bir İzleme Denetleme kurulunun oluşturularak yapılan İzleme ve Denetlemeler sonucunda 331 Emniyet Mensubu hakkında inceleme yapılmış, bunlardan 15 Emniyet Mensubu meslekten uzaklaştırılmış, 38 personel de çeşitli cezalara çarptırılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığında 1997-2002 tarihleri arasında, Hizbullah, İrtica, PKK, Vasat, İbda-C, Hizbuttahrir gibi terör örgütlerine mensubiyetleri nedeniyle haklarında cezai işlem yapılan personel sayısı 393'tür. Bunlardan 1'i Hizbuttahrir, 199'u Hizbullah, 3'ü İbda-C, 22'si PKK, 20'si Vasat örgüt üyeliği ve 148 personele ise irtica suçlamasıyla ceza uygulanmıştır. Toplam 396 cezanın 128 adedi meslekten

çıkarma şeklinde tezahür etmiştir. Bir yönüyle PKK dışındaki kategorilerin tamamı irtica çerçevesinde ele alınırsa verilen cezaların büyük bir çoğunluğunun irtica ile mücadele kapsamında gerçekleştiği sonucu çıkmaktadır. Bunların yanında, irticai faaliyetlerde bulunduğu düşünülen personel hakkında fişlemeler yapıldığı görülmüştür. Bu çerçevede, kendisine isnat edilen suçların “delillendirilemediği” ifade edilmesine karşın çoğunluğu imam-hatip, vaiz, müftü gibi görevler yürüten personel buldukları yerlerin dışına tayin edilmiş veya değişik cezalara çarptırılmışlardır.

YÖK Disiplin Kurulu tarafından 1997 yılında; Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 16 personel Kamu görevinden çıkarılma cezası, 1998 yılında Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 31 personel, Türban yasağı ile ilgili gösteriye katıldıkları gerekçesi ile 11 personel, Kamu görevinden çıkarılma cezası, 1999 Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle yılında Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 50 personel, Türban yasağı ile ilgili gösteriye katıldıkları gerekçesi ile 3 personel, 2000 yılında Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 8 personel, İdeolojik ve siyasi amaçlı türban takmak gerekçesi ile 19 personel ve irticai faaliyette bulunduğu gerekçesi ile 1 personel olmak üzere 1997-2000 yılları arasında toplam 139 personel kamu görevinden çıkarılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1997-2001 yılları arasında Kılık-Kıyafet Yönetmeliğine aykırı davrandıkları veya “irtica” gerekçesi ile 3527 öğretmenin görevine son verilmiştir.

Diğer taraftan 33271 personel hakkında yukarıda belirtilen benzer suçlamalardan soruşturma açılmış, bunlardan 11890'ı hakkında muhtelif disiplin cezaları verilmiştir.

Soruşturma gerekçeleri incelendiğinde, kılık-kıyafet yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 125/A-g maddesinde tanımlı “belirlenen kılık ve kıyafet hükümlerine aykırı davranmak” gereği uyarma cezası verilmesi gerekirken, aynı gerekçeden göreve son vermeye kadar farklı uygulamalar yapıldığı bilinen bir gerçektir.

Ancak yine bu dönem zarfında, Kılık-Kıyafet Yönetmeliğine aykırı davrandığı halde devlet memurluğundan çıkarılmamak ya da ilişiği kesilmemek gayesiyle kendi istekleriyle istifa eden/istifa etmek zorunda bırakılanların sayısı da tam olarak bilinmemektedir. Bu rakamın, görevine son verilenlerin sayısının çok daha üzerinde bulunduğu bilinen bir gerçektir.

3.8. Ekonomi / Bankacılık

28 Şubat sürecinin fazla konuşulmayan yönlerinden biri, finansal ve ekonomik boyutudur. O dönemden ekonomi adına akılda kalan konular, genellikle batırılan veya halk dilindeki tanımıyla hortumlanan bankalardır. Oysa 28 Şubat 1997'den 21 Şubat 2001'e kadar geçen ve sürecin bütün yıkıcılığı ile devam ettiği 4 yıllık zaman dilimi, milletin bugün bile bedelini ödemeye devam ettiği tam bir ekonomik ve finansal yıkım dönemidir. Ekonomik boyutunu ele almadan, bu süreci anlamak pek mümkün değil. Daha da somutlaştıracak olursak Aczimendiler, Fadime'ler, Emire ve Ali Kalkancı'lar ve Sincan'daki Kudüs gecesi gibi "irtica" görüntüleriyle oluşturulan toz ve dumanın içinde, milletin cebinin nasıl boşaltıldığını ortaya koymadan, 28 Şubat darbesini konuşmak, büyük resmi gözden kaçırmak anlamına gelir.^[VIII]

1994-2003 arasında toplam 25 özel banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredildi. Bunların 20'si, 1997'den 2001 krizine kadar devam eden süreçte fona geçti. Yani 28 Şubat sürecinde el konulan bankaların devlete getirdiği yük 17,3 milyar doları buldu. Bankaların zararının kapatılması için, faiz yüküyle beraber bu rakamın iki katına çıktığını da unutmamak lazım. Bunlara bir de malum süreçte 21,9 milyar dolar görev zararı veren üç kamu bankası eklendiğinde, 28 Şubat sürecinin bankacılık sektörü açısından devlete maliyetinin 50 milyar doları aştığı ortaya çıkıyor. 2001 krizi sebebiyle oluşan yükü temizlemek için hazırlanan özel tertip hazine kâğıtları Ziraat, Halk, Emlak Bankası, Merkez Bankası ve TMSF'ye verildi. Hazinesin nakit ihtiyacını karşılamak adına yapılan bu işlem için devlet en son 2010'da 14 milyar 738 milyon liralık ödeme yaptı ve borçlar bitti. Böylelikle devlet, enflasyon ile güncellenmiş rakamlara göre, 2001 krizinin oluşturduğu kara deliği kapatmak için toplam 251 milyar 563 milyon TL ödedi. Başka bir ifade ile aslında 2001 krizi, 2010'da bitmiş oldu.

Bugün 2001 krizi denilince hâlâ hafızalardaki tazeliğini koruyan iki sembol olaydan bahsedebiliriz. Birincisi esnaf Ahmet Çakmak'ın Başbakanlık merkez binası önünde Başbakan Bülent Ecevit'e yazar kasa fırlatması, ikincisiyse zaten kötü giden ekonomiye son darbe denebilecek, 19 Şubat 2001'deki Millî Güvenlik Kurulu toplantısı. Hatırlanacağı üzere bu toplantıda, zamanın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer önündeki anayasa kitapçığını Başbakan Ecevit'e fırlatmış, bunun üzerine toplantı yarım kalmıştı. Çıkışta Anasol-M koalisyonunun üç lideri Ecevit, Mesut Yılmaz ve Devlet Bahçeli'nin, bu olayın bir devlet krizi olduğunu açıklamaları zaten istem üstündeki piyasaları altüst etmeye yetmişti. Krizin derinleştiği 21 Şubat'ta borsa yüzde 15 gibi tarihî bir düşüş yaşarken aynı tarihte gecelik faiz yüzde 7 bin 500'e fırladı. Koalisyon hükümetinin enflasyonu düşürmek için uyguladığı 'kur çıpası' sisteminden dalgalı kur rejimine geçilmesiyle de dolar

690 bin liradan 900 bin liraya yükseldi. Bu süreçte ülkeden ciddi yabancı sermaye çıkışı olurken binlerce işyeri kapandı ve milyonlarca kişi işsiz kaldı.

28 Şubat sürecinin finansal açıdan karakteristik özelliklerinden biri de hortumlanan pek çok bankanın yönetim kurullarında görev yapan emekli generaller meselesidir. Bu alışkanlık 28 Şubat döneminde o kadar yaygınlaşmıştı ki o dönem emekli generaller sadece bankaların değil, birçok özel şirketin de yönetim kurullarında görev almıştı. Elbette askerî vesayetın bütün ağırlığı ile hissedildiği yıllarda emekli generaller ticaret veya bankacılık birikimleri sebebiyle getirilmedi yönetim kurulu üyeliklerine. Özel sektör, biraz da şartların dayatmasıyla kendini koruma veya daha ötede onların nüfuzunu kullanarak ticari çıkar sağlama düşüncesindeydi. İşin ilginç yanı, bankaların hortumlanmasından sorumlu tutulan pek çok iş adamı yargılanıp ceza alırken, yönetim kurulunda görev yapan generallerin hiçbir soruşturmaya konu edilmemesiydi. Mesela, Sümerbank'ın içinin boşaltılmasından sorumlu tutularak yargılanan Hayyam Garipoğlu hapis cezası alırken yönetim kurulu üyesi emekli Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhittin Fisunoğlu hakkında hiçbir dava açılmadı. Aynı durum Etibank Yönetim Kurulu üyeliği yapan, emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Vural Bayazıt için de geçerli. Etibank davasında bankanın sahibi Dinç Bilgin ceza alırken Beyazıt Paşa'ya sorgu sual eden olmadı. Emekli Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Teoman Koman da 28 Şubat sürecinde batan İnterbank'ın yönetiminde görev aldı ve adli süreçte ismi hiç geçmedi. Bu örnekler çoğaltılabilir. Emekli Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ün açık tavır almasıyla, emekli generallerin yönetim kurulu üyelikleri meselesi ortadan kalksa da, bu konu 28 Şubat'ın karanlıkta kalan ekonomik boyutlarından birini oluşturmaya devam ediyor.

28 Şubat'ın bu görünen finansal görünümünün yanında bir de görünmeyen ekonomik görünümü mevcuttur. Söz konusu dönemde "teşvikler" önemliydi. Bu yüzden Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğünde uzman-daire başkanı seviyesinde adeta temizlik yapıldı. Eşzamanlı olarak Anadolu'da yükselen sermayenin yatırım teşvik belgeleri verilmemeye başladı. Örneğin, perakende sektörüne girmek isteyen, Konya'da modern alışveriş merkezi açan bir grup engellerle karşılaştı. Zira İstanbul'daki sermayenin potansiyel rakiplere tahammülü yoktu. (Örneğin, Kombassan) Özelleştirme İdaresinin Anadolu'da satışa sunduğu işletmelere daha çok yerel işadamları talip oldu. Bu amaçla bölgesel güç birlikleri oluşturuldu. Büyüklerin aldıkları ihalelerde finansman paketi oluşturulması için tanınan kolaylıklar aynı cömertlikle küçüklere yansıtılmadı. Ya yeterli süre verilmedi ya da bankalar kredi vermekte isteksiz davrandılar. (Örneğin, Petlas'ın satış denemesi) Anadolu'yu vergi denetimi ile baskı altında tutma politikası uygulanırken büyüklere kesilen vergi cezaları da kıvrak manevralarla silindi. Bazı vergi kanunları, bizzat İstanbul'da holdinglerde yazılarak Ankara'ya gönderildi.

(Örneğin, 1998 başında iptal edilen banka vergi cezaları ile TOBB'dan gelen ve Maliye'de aynen benimsenen vergi kanun taslakları) 1990'ların sonunda Hazine borçlanma ihaleleri de hakedişe bağlanmış ödemelerin önemli bir bölümü de şeffaf değildi. Borç oluşur, ödeneği bulunmaz, finansmanda kimlere öncelik verileceğini bir-iki bürokrat belirlerdi. Hazine'nin nakit ihtiyacını bilen, borçlanma ihalelerinde faizin hangi sınırdan kesileceğini kararlaştıran o isimler, birkaç büyük bankanın yöneticisiyle kol kola idi. ^[X]

28 Şubat sürecinin kamu maliyesi üzerine bıraktığı fatura halen ödenmekte. Gerçekte ülkenin on yıllık süreçte kamu finansmanı alanında elde ettiği başarılar, bu faturanın ödenmesine hasredildi.

3.9. Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim

28 Şubat 1997'de alınan 18 maddelik Millî Güvenlik Kurulu bildirisindeki kararların üçü doğrudan doğruya eğitimi ve Millî Eğitim Bakanlığı'nı ilgilendiriyordu. Bunlar;

- 1) Eğitim politikalarında yeniden Tevhidi Tedrisat Kanununun ruhuna uygun bir çizgiye gelinmesi,
- 2) Temel Eğitimin 8 yıla çıkarılması,
- 3) İmam-Hatip okullarından ihtiyaç fazlasının meslek okullarına dönüştürülmesi; kökten dinci grupların kontrolünde olan Kuran Kurslarının kapatılarak, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda düzenlenmesi.

28 Şubat kararları ve 8 yıllık kesintisiz eğitim ile başlayan tartışmaya, uzmanlık alanı ve işigali eğitim olmayan hemen herkes dâhil olmuştu. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinden, Türk Kadınlar Birliğine, TOBB'dan Ziraat Odaları Birliğine kadar herkes 8 yıllık kesintisiz eğitimin uygulanması ve Kur'an kurslarının kapatılmasını istiyordu.¹³ Aylarca tartışılan 8 yıllık kesintisiz eğitim Meclis Genel Kurulunun sabahlara kadar süren 37 saatlik çalışması sonunda 277 milletvekilinin oyuyla 16 Ağustos 1997'de kanunlaştı. Hiçbir bilimsel altyapı ve pedagojik formasyon gözetilmeden siyasî ve ideolojik beklentilerle hasımları alt etmek için eğitim yağlı bir kırbaç gibi kullanılmıştır. O dönemde sekiz yıllık kesintisiz eğitim projesinin, üniversitelerdeki eğitim bilimciler ve eğitim bakanlığındaki ilgili uzmanları tarafından tartışılması ve konu hakkında kararların alınması beklenirken, bu tartışmanın bütünüyle siyasî kulislerde ele alınması ve alınan kararların uygulanması noktasında sert önlemlerin getirilmesi, aslında yapılmak istenenlerin çok farklı niyetler içerdiğine delalet etmektedir. 28 Şubat sürecinde "sekiz yıllık kesintisiz eğitimin" kanunlaşmasında, eğitim konusunda en son söz alacak kişiler aktör haline gelmiştir. 28 Şubat sürecinde devlet, ordu, eğitim ve ideoloji ilişkilerini açık bir şekilde görmek için dönemin basınına bir göz gezdirmek

yeterli olacaktır. Atılan bütün manşetler ve hazırlanan haberler büyük bir korku, yaranma ve çıkar ilişkisiyle servis edilmiş ve eğitim bu kirli ilişkilerin pespaye piyonu haline getirilmiştir. İmam Hatip Liselerinin önünün kesilmesi mantığıyla geçilen 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulaması ile birlikte süreç tüm meslek liselerini olumsuz etkilemiş, mesleki ve teknik eğitim-öğretim bitme noktasına gelmiştir. Buna paralel uygulanan katsayı adaletsizliği bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Bugün Türkiye’de varlığı halen devam eden ve ülkeyi orta-gelir tuzağına hapsedme riskini doğuran nitelikli işgücünün bulunamayışında mesleki ve teknik öğretimi neredeyse sona erdiren sekiz yıllık kesintisiz eğitim başat rol oynamıştır. Bu uygulama köylerdeki okulların kapanmasını hızlandırmış bir uygulamadır. Bu uygulama ile “taşımali eğitim” gibi kendi içerisinde önemli sorunları barındıran bir uygulamayı da gündeme getirmiştir. 4+4+4 eğitim sistemi olan bilinen 6287 sayılı Kanunla sekiz yıllık kesintisiz eğitimin olumsuz sonuçları nispeten giderilse de özellikle mesleki eğitime vurulan darbenin uzun vadeli etkileri halen devam etmektedir.

4. 28 Şubat Kronolojisi

1995

- 24 Aralık : Seçmen sandık başına gitti.
- 25 Aralık : Kesin olmayan ilk sonuçlar açıklandığında Refah Partisi'nin sandıktan birinci parti çıktığı görüldü.
- İstanbullu iş adamlarının gönlünde ANAYOL formülü ön plana çıktı. TÜSİAD, gazete ilanlarıyla bu formüle destek verdi.
  - Güneydoğu'daki görevini tamamlayan Kayseri 1. Komando Tugayı'nı ziyaret eden Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı burada yaptığı açıklamada, silahlı kuvvetlerin, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin teminatı olduğunu belirterek, "Her türlü bağınazlık ve gericiliğin karşısındayız." dedi.

1996

- 27 Haziran : Çiller ve Erbakan, RP-DYP koalisyonu konusunda kesin olarak anlaşmaya vardı.
- 28 Haziran : Necmettin Erbakan Başbakan oldu.
- 24 Temmuz : Yüksek Askeri Şura toplantısında 600 civarında dindar subayın ordudan atılmasının gündeme geleceği ifade edildi.
- 10 Ağustos : Başbakan Necmettin Erbakan İran, Pakistan, Singapur, Malezya ve Endonezya'ya yapacağı 10 günlük geziye çıktı.
- 11 Ağustos : İran ile ilk etapta doğalgaz, petrol ve enerji işbirliği konularında anlaşmaya varıldı.
- 1 Eylül : Sabah Gazetesi'nin sürmanşetinde yer alan haberde Karadayı, İran devriminden sonra Türkiye'ye kaçan bir İranlı kuvvet komutanının devrimle ilgili anılarını anlatarak, komutanın, "İran'da generaller, Humeyni hareketinin irticanın ta kendisi olduğunu fark ettiklerinde, iş işten geçmişti" diye konuşuyordu.

- 1 Ekim : Karadayı, RP'nin, ordudan atılan subaylara mahkeme hakkı tanıma girişimine sert tepki gösterdi.
Başbakan Erbakan, Afrika gezisine çıkma hazırlıklarını sürdürürken, ordu, medya ve bürokrasideki RP'ye yönelik baskılar gittikçe artmaya başladı.
RP iktidarına karşı mücadele veren güçler darbe dahil her türlü seçeneği çekinmeden gündeme getirmeye başladılar.
- 24 Ekim : D-8'ler olarak adlandırılan ve Türkiye, İran, Pakistan, Malezya, Endonezya, Mısır, Nijerya ve Bangladeş'ten oluşan grubun temeli atıldı.
- 3 Kasım : Susurluk'ta meydana gelen trafik kazasında, İstanbul Emniyet Müdürü eski Yardımcısı Hüseyin Kocadağ, katliam sanığı ülkücü Abdullah Çatlı ve Gonca Us hayatını kaybetti.
Bucak Aşireti Reisi DYP Milletvekili Sedat Bucak ise kazadan ağır yaralı olarak kurtuldu.
- 8 Kasım : İçişleri Bakanı Mehmet Ağar görevinden istifa etti.
- 10 Kasım : Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin bir toplantıda "içim kan ağlayarak törenlere katıldım" şeklindeki sözleri yeni bir krize neden oldu.
- 6 Aralık : Ankara DGM, RP lideri Erbakan'ın hac konuşması ve Hasan Hüseyin Ceylan'ın konuşmaları nedeniyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'na suç duyurusunda bulundu.
- 24 Aralık : Genelkurmay Başkanı İ. Hakkı Karadayı: Türkiye'yi Ortaçağ karanlığına sürüklemek isteyenler var.
- 28 Aralık : Aczimendi lideri Müslüm Gündüz ile Fadime Şahin bir evde yakalandı. Olay, basında günlerce gündemde tutuldu.

1997

- 5 Ocak : Türk-İş öncülüğünde hükümete uyarı mitingi yapıldı.
- 9 Ocak : Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği, Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.
- 11 Ocak : Genelkurmay, Sultanbeyli'de Belediye Başkanı'na rağmen 10 Kasım'da Atatürk heykeli diktiren 2. Zırhlı Tugay Komutanı Tuğgenaral Doğu Silahçioğlu'na sert tepki gösteren Necati Çelik hakkında suç duyurusunda bulundu.
Başbakan Necmettin Erbakan tarikat ve cemaat liderlerine iftar yemeği verdi.

- 17 Ocak : Cumhurbaşkanı S. Demirel, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına Yargıtay Birinci Ceza Dairesi üyesi Vural Savaş'ı atadı.
- 21 Ocak : Atatürkçü Düşünce Derneği, Başbakan hakkında, konutta verdiği yemek daveti nedeniyle suç duyusunda bulundu.
- 26 Ocak : Komutanlar, Gölcük'te 72 saat süren olağanüstü Şura'da bir araya geldiler. Komutanların değerlendirmeleri şunlardı:
1- Org. Koman'ın sürekli Susurluk Komisyonu'na çağırılması "şova" yöneliktir.
2- Bir generalin, bir semte Atatürk heykeli dikilmesindeki tutumu için söylenenler üzüntü vericidir.
3- Ramazan nedeniyle mesainin iftar saatine ayarlanması doğru değildir.
4- TSK iç ve dış tehdide karşı ülkeyi korumakla görevlidir. Orduyu iç politikaya çekme gayretleri üzüntü vericidir.
- 30 Ocak : Sincan'ın RP'li Belediye Başkanı Bekir Yıldız, Kudüs'ü anma toplantısı düzenledi.
- 1 Şubat : Başbakan Erbakan, kamuoyundan gelen tepkiler ve DYP'deki bazı bakanların "imza koymayız" direnişlerine rağmen üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakan kararnameyi, Bakanlar Kurulu'nda imzaya açtı.
- 3 Şubat : Sincan'daki Kudüs gecesine DGM inceleme başlattı.
- 4 Şubat : Sincan halkı güne tank sesleriyle uyandı.
- 7 Şubat : İstanbul'daki üniversitelerin öğretim üyeleri; iktidarın üniversitelerden elini çekmesini istediler ve Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak isteyenlerle mücadele edeceklerini söylediler.
- 14 Şubat : DGM, Sincan davasında Bekir Yıldız ve Nurettin Şirin'le birlikte 9 kişiye daha tutuklama kararı verdi. Başbakan Yardımcısı Çiller, DYP'li bakanların üniversitelerde türban serbestisi kararnamesini imzalamayacaklarını açıkladı.
- 15 Şubat : Şeriata karşı kadın yürüyüşü yapıldı.
- 21 Şubat : "İran terörist devlet muamelesi görmeli." diyen Org. Çevik Bir, Sincan'dan geçen tanklarla ilgili olarak da; "Demokrasiye balans ayarı yaptık" dedi.

- 24 Şubat : S. Demirel: "Kim ki, dini siyaset malzemesi yapıp, istismar edip, rejimin karakterini değiştirmeye kalkarsa, karşısında Cumhuriyet Savcısı'nı bulur. Cumhuriyet'in temel niteliklerini değiştirmek için yola çıkacak hiçbir heyetin ömrü uzun olmaz. Savcılar, hakimler görevlerini yapmaktadırlar, yapacaklardır. Medya görevini yapmaktadır, yapacaktır. Cumhuriyetin kazanımlarını koruyacak kadar Türk vatandaşı vardır."
- 25 Şubat : Oramiral Güven Erkaya: "Aşırı dinci akımlar bugün, PKK tehdidinden daha büyük bir tehlike haline geldi."
- 26 Şubat : Türk-İş, DİSK ve TESK'ten rejime yönelik tehditlere karşı güç birliği kararı.
- 28 Şubat : İstanbul kadın kuruluşları birliği, laiklik için eylem başlattı. MGK, Cumhurbaşkanı Demirel başkanlığında toplandı. Türkiye'de 1997'den sonraki dönemde meydana gelen siyasal ve sosyal gelişmeleri belirleyen bu tarihi toplantı, dokuz saat sürdü. MGK'da Atatürk ilke ve inkılaplarının ödünsüz uygulanması kararı alındı. Temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması, imam hatip okullarının meslek okullarına dönüştürülmesi, irticai faaliyetlere karıştıkları için TSK'daki görevlerine son verilen askerlerin belediyelerde istihdam edilmelerinin önüne geçilmesi istendi. Bildirinin sonunda "tavsiye edilir" kelimelerinin yerine "yaptırım" kelimesinin kullanılması "muhtıra" şeklinde değerlendirildi ve bu tarihten sonra yaşanan gelişmeler, bu değerlendirmenin bir anlamda doğruluğunu ortaya koydu.
- 2 Mart : Erbakan hükümete bildirilmek üzere MGK'da alınan yirmi maddelik kararlar listesinde bazı ifadelerin çok sert olduğunu öne sürerek kararları imzalamadı.
- Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak, "Ordu ile uyum içindeyiz" diyen Erbakan'a "Ordu, Atatürk'e inananlarla uyum içindedir" yanıtını verdi.
- 3 Mart : Başbakan Erbakan, "Demokratik sisteme destek için" parti liderlerini ziyaret etti. Ancak Erbakan umduğunu bulamadı. Erbakan "Hükümet, TBMM'de kurulur. MGK'da kurulmaz" dedi.
- 4 Mart : Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Başkanı Derviş Günday, Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral ve DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak MGK kararlarına tam destek verdiklerini açıkladılar.

- 7 Mart : Cumhurbaşkanı Demirel, MGK kararlarının uygulanmaması halinde devletin yürümeyeceğini, uygulamayanların sorumlu olacağını söyledi.
- 9 Mart : MGK kararlarının uygulanmasıyla ilgili ilk çatlak, 8 yıllık kesintisiz eğitimde çıktı, MGK, 8 yıllık temel eğitimin kesintisiz olmasını isterken; RP, İmam hatiplerin orta kısımlarının zorunlu eğitim kapsamında kalmasını sağlayacak 5+3 modelinde ısrarlı olduklarını bildirdi.
- 14 Mart : 28 Şubat kararları Meclis'ten geçti.
- 23 Mart : Erbakan 8 yıllık eğitimin uygulanamayacağı konusunda MGK'yı ikna için bir rapor hazırladı, ortağı DYP'den de destek geldi.
- 25 Mart : MGK kararlarıyla ilgili olarak ilk kez konuşan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Karadayı, RP'nin ısrarlarına sert tepki gösterdi. Orgeneral Karadayı, MGK'nın anayasal bir kuruluş olduğunu belirterek, "Burada alınan kararlar, herkesin riayet etmesi gereken kararlardır." dedi.
- 26 Mart : Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna tüm illere türban yasağı genelgesi gönderdi.
- 31 Mart : Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam, 8 yıllık kesintisiz eğitim başlarken, imam hatipler dahil bütün orta okulların kapatılacağını söyledi.
- 13 Nisan : Tüm valiler Laiklik Zirvesi için Ankara'ya çağrıldı.
- 24 Nisan : RP'yi eleştiren, Erbakan'a söven Özbek Paşa, Refahyol'u böldü. Erbakan, Paşa'ya ceza istedi, Adalet Bakanı Kazan soruşturma açtırdı, DYP'li Milli Savunma Bakanı Turan Tayan ise "Paşa'ya dokunamazlar" mesajını verdi.
- 26 Nisan : Genelkurmay Başkanlığı, Atatürk ve laiklik karşıtı gelişmelerin yoğunlaşması üzerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı fabrikalarında biri asker diğeri sivil giyimli Atatürk büstü yaptırarak askeri kuruluş ve okullara gönderme kararı aldı.
- 30 Nisan : Türk Silahlı Kuvvetleri, yeni savunma konseptini açıkladı: "İç tehdit, dış tehdidin önüne geçti. İrticanın yok edilmesi hayati önemi haizdir.
- Genelkurmay, medya mensuplarına 3.5 saat brifing verdi.
8 Yıllık kesintisiz eğitime RP kanadı direnirken DYP yöneticileri ve Çiller, 8 yıllık kesintisiz eğitimin uygulanması gerektiğini kamuoyuna açıkladı.

- 10 Mayıs : DYP lideri Çiller, partisinin Sultanahmet Meydanı'nda düzenlediği mitingde Sabah grubunun 200.4 milyon dolar, Doğan grubunun ise 424.8 milyon dolar devlet desteği aldığını açıkladı.
- 14 Mayıs : Genelkurmay Başkanı Org. Karadayı, Türkiye'de "Or" rütbesi bulunan 15 generali 26 Mayıs'ta toplantıya çağırdı. Olağanüstü Yüksek Askeri Şura niteliğindeki toplantıya Erbakan ve Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan da davet edildi.
- "Sarı operasyonu" başlatıldı.
- 22 Mayıs : Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, "Türkiye'yi iç savaşa sürüklüyor" gerekçesiyle RP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.
- 11 Haziran : Genelkurmay'dan hakim ve savcılara brifing verildi.
- 12 Haziran : Genelkurmay'dan medyaya irtica brifingi verildi.
- 13 Haziran : Genelkurmay, yargı mensuplarına ikinci kez brifing verdi.
- 18 Haziran : Erbakan, Başbakanlıktan istifa etti.
- 20 Haziran : Demirel 55. Hükümeti kurma görevini ANAP lideri Mesut Yılmaz'a verdi.
- 11 Temmuz : Batı Çalışma Grubu, subayların eş ve çocuklarına istihbarat toplama görevi verildi.
- 2 Ağustos : Y. Günaydın Gazetesi, birinci sayfadan yaptığı "İrticaya Karşı Zırhlı Kolordu" başlıklı haberde, Genelkurmay Başkanlığı'nın hazırladığı yeni bir talimatnamede irticai ayaklanmalara anında müdahale edecek zırhlı kolorduların yurdun her yanında konuşlandırılacağı belirtiliyor.
- 3 Ağustos : Emniyette irticai kadrolaşma(!) yakın takibe alındı.
- BÇG'nin gizli emri 55, Hükümet tarafından uygulamaya konuldu. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan muhafazakar insanlar fişleniyor.
- 17 Ağustos : 8 yıllık kesintisiz eğitim yasası Meclis'ten geçti.
- 30 Ağustos : Jandarma Gen. Kom. görevini devreden Teoman Koman: "Esas önemli tehlike, PKK'dan bile daha tehlikeli olan irticadır." dedi.
- 10 Eylül : BÇG: "Sabah namazları çıkışında yapılan gösteriler devam ederse ve irtica tehlikesi sürerse Atatürk ne yaptıysa onu yaparız."

- 12 Eylül : Onbaşı Kadir Sarmusak, BÇG'ye ait gizli belgeleri sızdırdığı gerekçesiyle yargılandığı davada, "Bülent Orakoğlu, Hanefi Avcı ve kendisini yargılayan askeri savcı dahil 3800 telefonun dinlendiğini" aktararak, "askerler herkesi dinledi. 55. Hükümet'in kuruluşunu anlatırsam çok kişi zorda kalır" dedi.
- 7 Ekim : İstanbul Üniversitesi'nde başörtülü öğrencilerin kayıtları yapılmadı.
- 10 Ekim : Meral Akşener: "Genelkurmay, kanunlara aykırı olarak bir casusluk masası kurmuştur. Genelkurmay 65 milyon insanı fişliyor. Valiyi, kaymakamı, öğretmeni, doktoru fişliyor. Asıl insanları bölen bunlar."
- 16 Ekim : "Kudüs Gecesi" davasında yargılanan Sincan eski Belediye Başkanı Bekir Yıldız'a 3 yıl 9 ay, Nurettin Şirin'e 17.5 yıl hapis cezası verildi.
- 19 Kasım : RP'nin kapatılması davasına başlandı.
- 25 Aralık : MGK'nın İslamcı sermayeyi önleme kararı üzerine hükümet harekete geçti.
- 26 Aralık : MGK, 9 aydır Susurluk Araştırma Komisyonu'na bilgi vermiyor.

1998

- 16 Ocak : Türkiye'nin birinci partisi RP, "laik cumhuriyet ilkelerine aykırı eylemlerin odağı olduğu" iddiasıyla kapatıldı.
- 2 Şubat : Diyanet'in 5. sınıftan sonra Kur'an kurslarına gidilebileceğini öngören yönetmeliği, Danıştay tarafından 8 yıllık kesintisiz eğitime uygun olmadığı gerekçesiyle bozuldu.
- 6 Mart : Tansu Çiller, 28 Şubat sürecinde aktif rol üstlenen bir bürokrat tarafından tehdit edildiğini açıkladı. Mesaj aynen şöyle: "Siyaseti hemen bırak ve hatta Türkiye'yi terk et, yoksa hiç de iyi şeyler olmayacak."
- 24 Mart : Hükümet, "irtica ile mücadele" yasa tasarısını Meclis'e sevk etti. Hürriyet Gazetesi bu haber için "İrticaya karşı topyekün savaş" başlığını kullandı.
- 25 Mart : "5'li çete" olarak adlandırılan TOBB, TİSK, DİSK, Türk-İş ve TESK, azınlık hükümetine tam destek verdi.

- 27 Mart : İçişleri Bakanlığı 80 ilin valisine bölücü ve irticai faaliyetlerle mücadele için yeni ve sert talimatlar gönderdi.
- 2 Nisan : İçişleri Bakanı Başeskiğlu, 300 belediye başkanı hakkında soruşturma başlattı.
- 18 Nisan : Genelkurmay 2. Başkanı Org. Çevik Bir'e bağlı olarak alışan Psikolojik Harekat Dairesi'nde yapılan bir toplantıda, "İrticanın birinci tehdit olmasıyla birlikte daire, plan ve uygulamalarını bu yöne kaydıldı." denildi.
- 21 Nisan : İstanbul Büyük Őehir Belediyesi Başkanı R. Tayyip Erdoğan, Diyarbakır DGM tarafından Őiir okuduğu için 10 ay hapis cezasına çarptırıldı.
- 24 Mayıs : Vakıf yöneticilerinin evlerine seri baskınlar düzenlendi. Akabe Vakfı yöneticileri gece yarısı ev baskınları ile Emniyet'e götürülerek sorgulandı.
- 31 Mayıs : ABD'deki Yahudi Lobisi'nin etkili kurumu JİNSA, Erbakan hkmetini kendilerinin düşürdüğünü itiraf etti.
- 9 Haziran : İ Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu'nda sınava giren başörtülü öğrenciler, evik kuvvet ekiplerince zorla dışarı çıkarıldılar.
- 10 Haziran : İ Fen Fakültesi'nden 11 başörtülü ğrenci mezuniyetlerine bir hafta kala okuldan atıldı.
- 11 Haziran : İ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin değişik alanlarında eğitim gören öğrenciler sınavlara alınmadı.
- 12 Haziran : Anadolu ve fen liseleri sınavlarına başörtülü öğrenciler alınmadı.
- 17 Haziran : Uludağ niversitesi'nde dönem birincisi başörtülü. Hatice Topçu yerine birinci ilan edilen Nihat Karabek dln reddetti.
- 24 Haziran : YAŞ'zede Astsubay Bilgehan zcan'ın eşi: "Eşime, başımı açmam için uyarıda bulunuldu. Eğlencelere katılmam istendi."
- 9 Temmuz : MASK yine değişti: Milli Askeri Stratejik Konsept'in yeni hedefi: "İslami sermaye"
- 2 Ağustos : Cami yapımını kısıtlayan yasa yürürlüğe girdi.
- 9 Ağustos : İ Rektörü Alemdaroğlu, niversitelerde kılık kıyafet yasağını serbest bırakan 2547 sayılı kanunun ek 17. maddesini niversitenin mevzuat kitabından ıkarttırdı.

- 11 Ekim : Yurdun dört bir yanında başörtüsü yasağına karşı “Özgürlük İçin El Ele” eylemi gerçekleştirildi. Yüz binlerce insanın el ele verdiği eyleme, birçok yerde polis müdahalesi oldu ve 600’den fazla kişi gözaltına alındı.
- 26 Kasım : Başörtüsü yasağı, İÜ İlahiyat Fakültesi’ne de sıçradı.
- 6 Aralık : 3 yılda 626 TSK mensubu ordudan ihraç edildi. Büyük çoğunluğunun gerekçesi “irtica”.

1999

- 9 Ocak : Harp Akademileri Komutanlığınca hazırlanan kitapta “İrticaya karşı yeni bir Kurtuluş Savaşı” başlatılması gerektiği iddia edildi.
- 11 Şubat : İrticai faaliyetleri izlemek için emniyet müdürlerinden 20’şer kişilik izleme birimleri kuruldu.
- 23 Mart : Ankara DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel: Siyasi Partiler Yasası’na aykırı hareket ettiği gerekçesiyle FP hakkında yasal işlem yapılması için Yargıtay Başsavcılığı’na başvurdu.
- 3 Mayıs : Merve Kavakçı’nın Meclis’te başörtülü olarak yemin etmesi engellendi.
- 5 Mayıs : Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel: “Kavakçı için, ajan-provokatör sözünü ben kullandım.”
- 8 Mayıs : FP’nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi’ne dava açan Yargıtay Başsavcısı Savaş, iddianamede şöyle dedi: “FP Genel Başkanı, yöneticileri, belediye başkanları ve milletvekilleri kan içen vampirler gibi dinsel inançları sömürüyorlar.”
- 10 Mayıs : İstanbul Valisi Erol Çakır, Emniyet Müdürü Hasan Özdemir ve 1. Ordu Komutanı Org. Çevik Bir, medya patronu Aydın Doğan’ın Çamlıca’daki villasında dört saat görüştüler.
- 31 Mayıs : Malatya’da başörtüsü davasında başörtülüler hakkında idam istendi.
- 23 Haziran : F. Gülen özür diledi: “Ordusuna, milletine laf ettirmeyen cephedeyim. Atatürk’ü hedef alan sözlerim sürçü lisan.”
- 24 Haziran : MGK toplantısında, irticayla mücadele konusunda “Milli Eylem Strateji” saptanmasına karar verildi. MGK, 163. maddenin yerini dolduracak yeni yasal düzenleme istedi.

- 23 Temmuz : Kur'an-ı Kerim'in 12 yaşından önce öğrenilmesi DSP, ANAP ve MHP oylarıyla yasaklandı.
- 26 Temmuz : Açık Öğretim Fakültesi sınavına giren başörtülü öğrencilerin kağıtlarına sıfır notu verildi.
- 29 Temmuz : Danıştay, sarı basın kartlarında "türbanlı fotoğraf kullanılmayacağına" dair görüş bildirdi.
- 25 Ağustos : İstanbul Valiliği, deprem mağdurlarına yardım eden Mazlum-Der ve İHH gibi sivil kuruluşların hesaplarına el koydu.
- 4 Eylül : Org. Kıvrıkoğlu'ndan mesajlar: "28 Şubat, bin yıl sürecek."
- 10 Eylül : Milli Eğitim Bakanlığı özel okullarda da kız ve erkek öğrencilerin karma eğitim yapmasını kararlaştırdı ve türban yasağı koydu.
- 23 Eylül : Marmara Üniversitesi, kayıt yaptırmak için gelen başörtülü öğrencileri içeri bile sokmadı.
- 28 Eylül : Tuğgeneral Yalçın Işimer, GATA'nın açılışında öğrencilerine ilk dersi verdi: "Arap kafalı adamları, Atatürk'e dil uzatanları belleyeceğiz. Türkçe ninnilerle büyüdük, dualarımız da Türkçe olacak." Işimer, Hz. Peygamber ve ashabına da "bedevi" diyerek hakaret etti.
- 17 Ekim : Uludağ Üniversitesi Rektörü Ayhan Kızıl, Bursa 2. İdare Mahkemesi kararına rağmen başörtülülerin okula alınamayacağını açıkladı.
- Memur sınavına türbanlılar alınmadı.
- İHL öğrencilerinin türbanla derslere girmesi yönünde karar veren Bursa 2. İdare Mahkemesi Başkanı Sabrı Ünal, görevinden alınarak Aydın Bölge İdare Mahkemesi'ne üye olarak atandı.
- 29 Ekim : MGK'nın önceki günkü toplantısında asker kanadı, RTÜK'ü de gündeme getirdi. Bölücü ve irticai televizyon ve radyo yayınlarının arttığına dikkat çeken askerler, denetim için RTÜK yasasında gerekli değişikliğin yapılmasını ve yaptırımların artmasını istediler.
- 10 Aralık : Danıştay oy birliğiyle aldığı kararda: "Laik eğitime, yüksek öğretim düzenine aykırı eylemler, demokratik olamaz. Rektör üniversitede huzur bozan eylemleri, laiklik ilkesini de gözetererek önleyebilir." dedi.

5. Rakamlarla 28 Şubat

400

28 Şubat sürecinde Genelkurmay karargâhında “irtica” brifingine katılan yüksek yargı organları üyesi hâkim-savcı sayısı

28 Şubat'ta kamu bankalarından kartel medyası

3.000.000.000.-TL

şirketlerine kullandırılan kredi miktarı

1990-2011 yılları arasında “irtica” suçlamasıyla YAŞ kararlarıyla TSK'dan atılan personel sayısı

1635

11000

1997-2001 yılları arasında istifa eden öğretmen sayısı (yaklaşık)

1996-1999 yılları arasında istifa eden öğretmenlerin o dönemdeki öğretmen açığına oranı (yaklaşık)

%11

%2,65

1996-1999 yılları arasında istifa eden öğretmenlerin o dönemdeki toplam öğretmen sayısına (414.774) oranı

3527

1997-2001 tarihleri arasında görevine son verilen öğretmen sayısı

1997-2001 tarihleri arasında kılık-kıyafet / fişlemeler nedeniyle disiplin cezası alan öğretmen sayısı (memurluktan çıkarma hariç)

11890

33271

1997-2001 tarihleri arasında kılık-kıyafet / fişlemeler nedeniyle disiplin soruşturmasına uğrayan öğretmen sayısı

28 Şubat sürecinde fişlenen Milli Eğitim Bakanlığı personeli sayısı

4625

2639

MİT tarafından irticayla ilişkili görülen kamu personeli sayısı

MİT tarafından irticacı olarak fişlenen öğretim görevlisi sayısı

418

949

MİT tarafından irticacı olarak fişlenen öğretmen sayısı

İrtica gerekçesiyle hakkında rapor tanzim edilen
vali / kaymakam sayısı

210

71

Kaymakamlıktan el çektirilen kaymakam sayısı

Hakkında inceleme başlatılan emniyet mensubu sayısı

331

53

İdari cezaya uğrayan emniyet mensubu sayısı

İrtica gerekçesiyle disiplin cezası verilen
Diyanet personeli sayısı

396

128

İrtica gerekçesiyle meslekten atılan
Diyanet personeli sayısı

Kılık-kıyafet yasağı nedeniyle kamu görevinden
çıkarılan yükseköğretim kurumları personeli sayısı

139

28 Şubat sürecinde el konulan bankaların devlete getirdiği yük

17.300.000.000.-\$

28 Şubat ve sonrasındaki 2001 krizinin oluşturduğu
kara deliği kapatmak için ödenen toplam meblağ (iç borçlar)

251.563.000.000.-TL

28 Şubat sürecinin sebep olduğu toplam ekonomik zarar

381.000.000.000.-\$

2001-2007 döneminde yüksek faiz ödemelerinin ekonomiye maliyeti

78.000.000.000.-\$

187

İrticai faaliyette bulunduğu gerekçesiyle kapatılan
vakıfların el konulan taşınmazlarının sayısı

İrticai faaliyette bulunduğu gerekçesiyle
kapatılan vakıf sayısı

21

6. Sonuç ve Öneriler

Bin yıl süreceği söylenen 28 Şubat süreci ne mutlu ki halkın, iradesini siyasal sisteme yansıtmakta gösterdiği inanç ve direnç sayesinde kısa sürede son buldu. Ancak sürece yön veren derin yapıların ve onların gerek kamu gerekse sivil kesim içindeki uzantılarının son bulmadığı, sadece biraz daha derine ve geriye çekildiği bugün çok daha net görünmektedir. Süreç başarısızlığa uğramaya mahkûmdu. Zira tarihin insanlığa öğrettiği en önemli derslerden birisi de toplumun hilafına hiçbir sistemin, düşüncenin uzun bir süre hüküm süremeyeceği, er veya geç yatağını arayan nehir misali toplumun düşünce ve inançlarının üstün geleceğidir. Toplumun düşünce ve inanışlarını dikkate almaksızın ortaya konulan, toplum mühendisliği ürünü her türlü projenin hüsrana uğramaya mahkûm olduğu tecrübeyle sabit olsa da 28 Şubat sürecinin aktörleri, bir psikolojik harp atmosferinde kendi yanlışlarına inanmakta ısrarcı olduklarından gerçeğin önündeki sis perdesini görmediler, göremediler, belli ki görmek de istemediler.

28 Şubat sürecinde üretilen Batı Çalışma Grubu raporları hep temelsiz ve dayanaksız çıktı. Bu durum ya paranoyadır ya da tasarlanmış planlanmış bir Psikolojik Savaş projesidir, özetle o dönem komutanlarının kullandıklarının acı bir göstergesidir.

Türkiye’de İran tipi rejim isteyen var diyenler ispatlamak zorundaydılar. Hukukun temel ilkesi “İddia sahibi iddiasını ispatla mükelleftir”. Ülkemizde İran tipi bir rejimi kabule hazır toplum yoktu. Sonuç olarak 28 Şubat’ın kanıtları çürük çıktı.

TSK’dan savunma hakkı bile verilmeden YAŞ kararı ile uzaklaştırılan 1635 subay astsubay yasa dışı bir eyleme karışmadılar. Demek ki kanıtlar çürükmüş ve tehdit algısı yanlışmış. Siyasal İslam olarak tanımlanan İmam Hatip Liseliler ve Kuran Kursu öğrencileri yasadışı bir eyleme karışmadılar. Demek ki EMASYA planları temelsiz bir korkudan kaynaklanıyormuş. Sosyolojik bir yapı olan tarikat ve cemaatlerin yasadışı siyasi ve devlet talepleri yokmuş ki bir adet sonuçlanmış yargı kararı verilemedi. Tam tersi Ergenekon, Kafes, Balyoz, askeri casusluk gibi darbeci ideoloji taraftarlarının oluşturduğu derin yapıların devlete karşı işlenen suçları yargı sürecine girdi. Demek ki 28 Şubat süreci dost ve düşmanını karıştırma süreci imiş.

Askeri bürokrasinin başarılı psikolojik harekât operasyonu ile düşürülen dünya görüşünün temsilcileri 11 yıldır iktidarda ve Türkiye, İran gibi olmadı. Bugün Kuzey Afrika’da Tunus, Mısır, Libya halk hareketlerinde Türkiye Modelinin kesin etkisini bütün bağımsız siyaset bilimciler açıkça beyan ettiler. Demek 28 Şubat Postmodern darbesi yanlışmış.

28 Şubat 1997'de toplumun eğilimleri üzerinde hiç bir bilimsel çalışma yapılmadı. Hatta Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir'in gazeteci Taha Akyol'a söylediği gibi "Bilimsel çalışmalar bizim kararlılığımıza zarar verir" cahilane önyargısı genel kabul gördü ki kasten bilimsel alan çalışması yapılmamıştı.

28 Şubatta söz sahibi darbe ideolojisi ve stratejistleri, Türkiye toplumunu ve değerlerini doğru okuyamadıkları için orta vadede başarısız oldular.

2010 yılında Milli Güvenlik Siyaset Belgesi yani kırmızı kitap değişti. Artık irtica Genelkurmay tarafından da iç tehdit olarak algılanmıyor. Demek ki 28 Şubat temelsiz ve dayanaksız bir süreçmiş.

Gelinen noktada Türkiye yakın tarihinin bu sancılı süreciyle yüzleşti. Ancak bu dönem zarfında en temel insan hakları ihlal edilen, mesleğine son verilen, kamu görevinden çıkartılan, hayatını idame ettirmesi dahi esirgenen pek çok binlerce mağdurun, uğradıkları hak kayıpları telafi edilmeye çalışılsa da adaletin yerini bulduğunu söylemek mümkün değildir.

Biz burada adalet tarifini, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin (Inter American Court For Human Rights) Velasquez Rodriguez davasında verdiği bir dönüm noktası niteliğindeki kararında ifade bulan kavramsallaştırmaya dayandırmaktayız. Mahkeme bu kararında, devletin, geçmişte ağır ve açık hak ihlalleri işlemiş olması durumunda, şu yükümlülükleri yerine getirmesi gerektiğine hükmetmiştir;

1. Mağdurların maruz kaldıkları ihlallere ilişkin hakikatin belirlenmesi amacıyla bir soruşturma yürütmek – ki biz buna, mağdurlar için hakikat diyeceğiz.
2. İhlalleri gerçekleştiren failleri tespit etmeye yönelik bir soruşturma yürütmek – ki biz buna, failer hakkındaki hakikat diyeceğiz.
3. İhlallerden sorumlu olanları yargılamak – ki biz buna yargılama diyeceğiz.
4. İhlallerden mağdur olanlara tazminat vermek ya da uğradıkları zararı telafi etmek – ki biz buna tazminat diyeceğiz.
5. Hak ihlallerinin tekrarlanmaması için gerekli adımları atmak – ki biz buna kurumsal reform diyeceğiz.

Amerikalılar Arası Mahkeme'nin ağır ve açık hak ihlalleri karşısında devletin yükümlülüklerinin ne olduğuna ilişkin bu açıklaması "adaleti" oluşturan unsurları, bütünsel bir şekilde tarif etmektedir.

TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonunun raporu, 28 Şubat sürecinde kişilerin maruz kaldıkları hak ihlallerinin tespitinde önemli bir kaynak niteliğinde olsa da o dönem mağduriyet yaşamış yüzlerce insanın ne ismi ne de uğradıkları ihlaller ve hak kayıpları konusunda bütüncül bir çalışma halen gerçekleştirilmiş değildir. Kısacası mağdurlar için hakikat ortaya çıkarılmayı beklemektedir.

28 Şubat davası, 28 Şubat 1997 MGK kararları sonrası, zamanın meşru hükümetini istifaya zorlamak suretiyle post-modern darbeye deviren TSK mensubu üst düzey subaylarının yargılanmasını sağlasa da davanın gidişatı (savunmalar devam ederken verilen tahliye kararları, sanıklara usul hükümleriyle izah edilemeyecek nitelikte gösterilen müsamaha vb) suçun tespiti ve faillerin cezalandırılması noktasında pek de ümit vermemektedir. Tüm dünyanın gözü önünde apaçık işlenen bir fiilde bile böyle bir yargılama varken 28 Şubat sürecinin ticaret-ekonomi, medya, bürokrasi ve (sözde) STK ayaklarının yargı önüne çıkarılması konusunda umutlar azalmaya başlamıştır. Kısacası failer hakkındaki hakikat örtbas edilmek istenilmekte, yargılama içi boş bir gösteriye dönüştürülmek istenilmektedir. 28 Şubat sürecinin hukuka ve kanuna aykırı uygulamaları nedeniyle mağdur olan başta kamu görevlisi olmak üzere çok sayıda kişinin mağduriyetleri halen giderilmeyi beklemektedir. 28 Şubat sürecinde gerek kılık kıyafetleri gerekse tutum ve inançları nedeniyle pek çok devlet memuru hakkında 657 sayılı Kanunun 125/E-a maddesinde tanımlı “İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükün ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, kamu hizmetlerinin yürütülmesini engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak” ya da başörtüsü gibi nedenlerle sürekli almış oldukları disiplin cezalarından hareketle disiplin cezası gerektirir fiillerin işlenmesinde ısrarcı bulunduğu iddiasıyla 125/E-g maddesinde tanımlı “Memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak” fiilini işledikleri gerekçesiyle devlet memurluğundan çıkarılma cezası verilmiş idi.

2006 yılında çıkartılan 5525 sayılı Kanunla getirilen disiplin affı sayesinde, bu türden disiplin cezaları bütün hukuki sonuçlarıyla birlikte ortadan kalkmış olsa da 5525 sayılı Kanunun bir disiplin affı Kanunu olduğu, bu itibarla devlet memurluğundan çıkarılma cezasıyla memuriyetine son verilen memurlar hakkında başkaca bir işleme gerek kalmaksızın devlet memurluğuna dönüş imkânı tanımadığı açıktır. Bu kişiler ancak açıktan atama yoluyla tekrar memur olabilmeye hakkını elde etseler de gerek eski görevlerine geri dönmeleri gerekse memurluktan ayrı kaldıkları zaman zarfı için kademe ve derece ilerlemesi alamadıkları, memuriyetten ayrı bırakıldıkları dönemlerdeki mali haklarının telafisi noktasında hiçbir tazminat ödemesi alamadıkları bilinen bir gerçektir. 5525 sayılı Kanuna bağlı olarak disiplin cezaları bütün hukuki sonuçlarıyla birlikte ortadan kalkan memurlara ve adaylık sürecinde kılık-kıyafet nedeniyle adaylıkları sona erdirilenlere 6495 sayılı Kanunla tekrar memuriyete dönüş hakkı getirilmiş olsa da istifa etmek zorunda bırakılan memurların geri dönüşleri idarelerin takdirlerine bırakılmış bulunmaktadır. Yine memurluklarına son verildikten sonra SSK veya Bağ-Kur sigortalısı olarak çalışarak emekli aylığı almaya başlamakla sosyal güvenlik mevzuatı yönünden emekli sayılanlar memurların geri dönüşleri 5335 sayılı Kanuna göre mümkün değildir. Öte yandan 6353 sayılı Kanun, memuriyetlerine son verildiği tarih ile 2006 yılına kadarki dönem için sosyal güvenlik primlerinin kurumlarınca karşılanmasına imkân verse de bu dönem zarfında görevden atılan memurların isteğe bağlı prim ödemelerinin, çalışmaya bağlı sosyal güvenlik primlerinin veya borçlanma suretiyle ödedikleri primlerin iadesi noktasında hiçbir düzenleme mevcut değildir. Aynı şekilde, memuriyetlerine son verilen tarih ile tekrar

atandıkları ya da disiplin cezalarının affa uğradığı tarihe kadarki dönem için mali haklarının karşılığı olarak herhangi bir tazminat ödemesi ve bugün için mümkün bulunmamaktadır. Sorunun bir diğer boyutu sözde irticai örgüt üyesi olmaktan dönemin DGM ve ağır ceza mahkemelerinde yargılanan ve bu yargılamaları sebebiyle kesinleşmiş bir mahkûmiyeti bulunmamasına rağmen memurluktan atılanların geri dönüşlerinin halen sağlanamamış olmasıdır.

Yine 28 Şubat sürecinde irticai faaliyette buldukları gerekçesiyle kapatılan vakıfların el konulan taşınır ve taşınmaz mallarının iadesi için yasal düzenleme gerekmekte olup halen çözüm beklemektedir.

Konunun bir diğer boyutu o dönem zarfında maruz kaldıkları hukuka ve kanuna alenen aykırı uygulamalara rağmen haklarını aramak için yargı mercilerine koşanların, bunlardan özellikle kamu personelinin, idari ve adli yargı organlarında taraflı kararlarla karşılaşmaları neticesi, mağduriyetlerine bir de adil yargılama ve hak arama hakkının ihlal edilmesinin eklenmiş olmasıdır. Brifinglerle şekillendirilen yargıya hangi tür davalarda ne tür kararlar verecekleri zaten dikte edilmiş durumdaydı. Bu itibarla özellikle o dönemde irticai örgüt üyesi oldukları iddia edilenler için maktan DGM ve ağır ceza mahkemelerinde yapılan yargılamalar ile haklarında verilen meslekten çıkarma, devlet memurluğundan çıkarma ve muhtelif disiplin cezaları ile sürgün niteliğinde görev yeri değişikliği kararlarına karşı açılan davalardan aleyhe sonuçlananların yeniden yargılama konusu edilmesi gerekmektedir. Yine bu meydana (5525 sayılı Kanunla affa uğramış iseler de) 1997-2003 tarihleri arasında kamu kurum ve kuruluşlarının Yüksek Disiplin Kurullarının irtica, kılık-kıyafet vb nedenlerle verdikleri meslekten çıkarma, memurluktan çıkarma gibi disiplin cezalarına yeniden görüşülme imkânı tanınması gereklidir.

Adaletin tesisinin son ayağı kurumsal reform adını verdiğimiz, bir daha post-modern olsun olmasın yeni bir darbe veya darbe girişimi yaşanmaması, toplumun ve yargının gözü önünde hak ihlalleri yaşanmaması için gerekli toplumsal, siyasi, idari ve hukuki ortamın oluşturulması ve toplum tarafından sahiplenilmesini sağlayacak reform niteliğindeki yapının tesisidir. Bu amaçla yapılması gerekenler 28 Şubat sürecinin sonrasında farklı kesimlerce farklı şekillerde dile getirilmiş durumdadır. Darbe ürünü 1982 anayasasının yerine toplumun çoğunluğunun kabulü ile toplumun her kesiminin asgari müştereklerde bulunduğu bir anayasa, MGK'nın anayasal bir kurum olmaktan çıkarılması, laiklik ilkesinin anayasadan çıkartılması, vatandaşların din, inanç ve ibadet hürriyetinin özel yaşamlarında, kamusal alanda ve kamu hizmetinde hiçbir sınırlama olmaksızın kullanılabilmesinin açık hükümlerle anayasada yer alması, genelkurmay başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması, TSK, kolluk kuvvetleri ve istihbarat kurumlarının şeffaflığını, idari ve mali denetimini kesinkes sağlayacak denetim ve gözetim imkânının sağlanması, idarenin takdir yetkisi adı altında keyfi kararlar vermesinin önlenmesi babında "Genel İdari Usul Kanunu"nun kanunlaştırılması, Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen

Avrupa Doğru İdari Davranış Kanununun iç hukuk sistemine dâhil edilmesi, 657 ve özel kanunlardaki disiplin hükümlerinin yoruma imkân vermeyecek şekilde açık ve net olması, disiplin soruşturmasının usul ve esaslarının CMK gibi açık ve net yetki ve usul kurallarına bağlanması, askeri okulların Milli Eğitim Bakanlığı denetim ve gözetimine açılması, İl İdaresi Kanununun 11/D maddesinin tüm yetkinin kolluk kuvvetlerine insiyatif bırakmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gibi reformlar bu başlık altında sayılabilir.

İdeolojiler sistemlerini devam ettirmek için, kendi üstlerinde bağımsız sivil frenlerin olmasını istemezler. Belirli bir grubun tikel çıkarlarını, evrensel çıkarlar gibi göstererek haklılaştırmaya çalışırlar. Gerçekleri perdelemek için ise her zaman geçerli birçok mazeretleri icat ederler ya da asılsız iddiaların karışıklığı içinde, hiç kimseyi ikna etme endişesi taşımadan süslü püslü örtülerle olayları kamufle etmeye çalışırlar. Ülkemizde 28 Şubat sürecinin öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmelerde, olayları perdelemek için en fazla kullanılan “irtica” ile “dini siyasete alet” iddialarını bu pencereden değerlendirmekte fayda vardır. “İrtica” fobisiyle, son yüz yıl içinde birçok defalar, toplumun talepleri baskı altında tutularak sessizleştirilmiştir. Her ne zaman ki, toplumun arzuları iktidar mevkilerinde makes bulmuşsa, daima nevrotik tepkilerle bastırılarak geri adım atmaya zorlanılmıştır.

Şu an gelinen nokta ise, devletin ve ideolojisinin fetişleştirildiği müstebit idarenin hâkimiyeti ile sivil toplum anlayışını benimseyen demokratik, hürriyetçi bir sistem tercihinin yapılmasına dayanmıştır. Bireyi devlet gücü karşısında koruyacak sivil bir toplumun bulunmadığı sistemlerde, devlet kutsallaşmış ve halkıyla arasında uzun bir mesafe meydana gelmiştir. Bu sebeple acilen, devletin halkını yönetilecek bir sürü olarak görme alışkanlığının değişime uğraması gerekmektedir. Bunun yolu ise, sivil toplum anlayışının benimsenmesiyle devletin kolayca müdahale edemeyeceği bir kamu alanı oluşturmaktan ve demokratik sistemi de toplumun diğer kesimleri için baskı aracı olarak kullanılmasını engellemekten geçmektedir.

Bugün, milyonlarca insanın askeri bir darbeye bile sevinmesini sağlayacak bir kaos ortamının yaratılmasının, darbe ortamından beslenen güçlerin uzun soluklu çabaları sonucu oluştuğunu biliyoruz. Üstelik bu güçler hiçbir şekilde bu çabalarından vazgeçmiş de değiller; son birkaç yıldır Ergenekon davası ile 12 Eylül’ün zemininin nasıl hazırlandığını, aynı planların bugün için de mevcut olduğunu, her an uygulamaya konulmak üzere hazır bekletildiklerini, hatta zaman zaman uygulamaya konulduklarını da biliyoruz. Kimi zaman kaos çıkarmak için laiklik elden gidiyor görüntüleri verdiler, kimi zaman ülke parçalanıyor diye bağırıyorlar, kimi zaman misyonerler gençlerimizi kandırıyor diye yırtıyorlar, kimi zaman da “şeriat geliyor” diye harekete geçtiler, 28 Şubat 1997’de olduğu gibi...

Darbe heveslisi generallerin bir kısmının bugün hapiste olması bizi aldatmasın; darbelere karşı verdiğimiz mücadelede bir adım geri çekildiğimiz anda, onların ileri doğru on adım atacaklarına emin olalım. Onları buldukları ve ait oldukları yerden kurtarmak isteyenlerin hızla harekete geçeceğinden emin olalım.

7. Dipnotlar

¹ 28 Şubat sürecinde tesettür mağazalarında peruk da satılmaya başlanmıştır. Türban veya başörtüsü yasağının genellikle laiklik ve irtica tartışmaları çerçevesinde ele alındığı ve bu süreçte kadın haklarının -en azından birçok boyutuyla- yeterince tartışılmadığı görülmektedir. Özellikle kadın hakları konusunda seçici davranan ve daha çok gelenekten ve bu yöndeki yasadan kaynaklanan ihlallerle ilgilenen birçok kadın dergisinin, bu yasak dolayısıyla gerçekleşen taciz ve kadın bedenine saldırı anlamına gelecek ihlaller karşısında dramatik bir suskunluk arz ettikleri görüldü. Oysa bu yasak pek çok kamu görevlinin erkeksi güdülerini taciz yoluyla tatmin etmelerine fırsat veren biçimlerde de uygulanıyordu ve uygulanmaktadır. Başını açmak zorunda kalan İmam-Hatip lisesi öğretmeni bir kadın, kendisine en fazla dokunan uygulamalardan birinin, okula yapılan ani baskınlarda sıraya dizildiklerinde, bir görevlinin tek tek bütün kadınların saçlarını çekerek, başındakinin peruk mu, yoksa kendi saçını mı olduğunu "kontrol etmesi" olduğunu ifade etmişti.

² Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk sıkıyönetim, o zamanki adıyla örfi idare uygulaması, 1925 yılında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan Şeyh Sait isyanından sonra başlatılmış ve 1950 yılına kadar sürmüştür. Ardından, Aralık 1978 ayında, Kahramanmaraş'ta meydana gelen olaylar nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki 13 ili kapsayan sıkıyönetim uygulaması başlatılmış; 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle, sıkıyönetim tüm yurda yayılmıştır. Sıkıyönetim uygulaması, 19 Mart 1984 tarihinden itibaren kademeli olarak kaldırılmış ancak, terör örgütü PKK'nın silahlı eylemleri üzerine, 19 Temmuz 1987 tarihinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bazı illeri (Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van) kapsayacak şekilde olağanüstü hal uygulamasına geçilmiştir. Bu maksatla kurulan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği sorumluluk alanındaki il sayısı 1990 yılında 13'e yükselmiştir. Olağanüstü hal uygulaması, 30 Kasım 2002 tarihinde tamamen sona erdirilmiştir.

³ Türkiye, 27 Mayıs 1960 darbesinde 1 yıl 4 ay, 12 Mart darbesinde 2 yıl 8 ay, 12 Eylül darbesinde ise 3 yıl 2 ay süreyle askeri yönetimler tarafından idare edilmiştir.

⁴ Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar geçen sürede, ülkenin çeşitli yerlerinde uygulanan sıkıyönetimin süresi 25 yıl, 9 ay, 18 gündür.

⁵ Harbiyeli subaylar ve İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları tarafından, 1800'lerin sonunda Sultan Abdülaziz' suikast tertip edildiği, 1900'lerin başında ise Sultan Abdülhamid'e karşı çeşitli suikast ve darbe girişimlerinde bulunduğu bilinmektedir.

⁶ Marx'ın Hegel'den ödünç aldığı "kendi için şey" kavramının sınıf bilinci gelişmiş işçi sınıfını tanımlamak üzere kullanılan hali. Marx'a göre, sınıf bilinci gelişmemiş proletarya, sınıf çıkarlarının ve dolayısıyla sınıfının bilincine sahip olmadığı için "kendinde sınıf"tır. "Kendi için sınıf" olabilmemesi, bilinçlenmesine ve bunu fark etmesine bağlıdır.

⁷ Her imparatorluk gibi, yüzyıllar boyunca "ordu millet" anlayışının hüküm sürdüğü Osmanlı Devletinde, 1800'lü yılların sonlarından itibaren özellikle ordu ve Harbiye Nezareti üzerinde Almanya'nın etkisi belirleyici olmuştur. Uzun yıllar boyunca Osmanlı ordusuna danışmanlık yapan Alman General Goltz özellikle zikredilmelidir. Zira Goltz'un, Türkiye'ye etkisi askeri alanda kalmamış; Türkçeye "Millet-i Müsellaha ("silahlanmış halk/yurttaş ordusu/millî ordu)" adıyla tercüme edilen eseri, Harp Akademilerinde yıllarca okunması tavsiye edilen kitaplar arasında yer almıştır. Goltz'un sözkonusu askeri-politik anlayışı sadece orduyu değil, Jön Türkler ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ve devamı olarak cumhuriyetin kurucu kadrosunu etkilemiştir. Şerif Mardin, Jön Türk hareketinin ilk önderlerinden olan Ahmet Rıza'nın "askeri erkanın milleti uyaran bir elit görevini görmesi ve bununla beraber gelen halkın en çok süreklî bir seferberlik halinde bulundurulması fikrini" Millet-i Müsellaha'dan aldığını belirtmektedir.

⁸ 13.07.2013 tarihli ve 6496 sayılı Kanununun 18'inci maddesiyle TSK İç Hizmet Kanununun 35'inci maddesi; "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır" şeklinde değiştirilmiştir. Ancak TSK İç Hizmet Yönetmeliğinin 85'inci maddesi halen yürürlüğünü korumaktadır.

⁹ Mesela (E) Korg. BÖLÜĞÜRAY, 1999 yılında çıkardığı "28 Şubat Süreci 1" adlı kitabının 167'inci sayfasında, "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi"nin, içerik olarak, Türk gençliğine "durumdan görev çıkarması" yönünde verilen bir direktif olduğunu öne sürerek; kitabını 166'ncı sayfasında "durumdan vazife çıkarma" konusunda şunları söylemektedir. "Bu konu, Harp Akademisi'nin temel eğitim programları içinde önde gelen bir konudur. Öyle ki, üç yıllık Akademi eğitimi süresince, hemen hemen her gün Akademi öğrencilerine verilen çeşitli taktik ve stratejik harp meselelerinde, öğrencinin meselede verilen savaş durumuna bakarak, "yeni bir görev çıkarması" ve bu göreve göre de bir "karar vermesi" istenir" demektir. BÖLÜĞÜRAY, kitabının 158'inci sayfasında ise "Asıl olan iç cephe" sözünün Atatürk'e ait olduğunu iddia etmektedir.

¹⁰ Manşetlerdeki 28 Şubat/Darbeye Giden Yolda Medyanın Rolü, SDE, 28.02.2013

¹¹ Fazıl Hüsnü Erdem, "Türkiye'de 'İdeolojik Devlet' Gölgesinde Yargı Bağımsızlığı Sorunu", Demokrasi Platformu, sayı 2, s. 53 vd.

¹² Görevden alınan bürokratların yanında Ankara dışına sürülen bürokratların çokluğu dikkat çekerken, bürokrat atamalarında ilk sırayı Başbakanlık, Tarım, Orman, Çevre, Kültür, Turizm, Sanayi ve Ticaret bakanlıkları aldı. Milliyetçi-muhafazakâr kıyımına giden hükümetin görevden aldığı bürokratların dörtte biri bir yıl iktidarda kalan Refahiyol zamanında göreve gelmişti. 500'e yakın emniyet görevlisi bir üst rütbeye terfi ederken, 400 müdürün de görev yeri değişti. DSP il ve ilçe örgütleri, 49 ilde millî eğitim müdürünün değişmesi için başvuruda bulundu. Kadrolaşmada siyasi parti teşkilatlarının ve belirli odakların yanı sıra bazı sendikalar bile devreye girmişti. Hatta Türk-İş Konfederasyonu ve Yol-İş Sendikası Başkanı Bayram Meral bile şubelerine faks geçerek, kendilerine yakın bürokratların tespit edilmesini emrini vermişti.

¹³ Hatta Turist Rehberleri Vakfı ve İstanbul Turist Rehberi Esnaf Odası yazılı açıklama yaparak; "Dünyaya, Müslümanların çoğunlukta bulunduğu tek laik ülke olma özelliği bulunan ülkemizde devlet eliyle demokrasi ve laiklik düşmanı milyonlarca insan yetiştirildiğini açıklayamıyoruz. Yarım milyon gencimizi, nasıl oluyor da sadece din adamı yetiştirmekle sınırlandırılması gereken din okullarından, üst düzey kamu yöneticisi olarak çıkardığımızı anlatamıyoruz. Cami sayısının okul sayısının önüne geçmesine izin veren bir devlet anlayışını izah edemiyoruz" diyor. (Cumhuriyet 11 Mart 1997)

8. Son Notlar

[I] 28 Şubat ve İslamcılar, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslamcılık içinde, Bekir Berat Özipek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

[II] Militarist Modernleşme, Murat BELGE, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011

[III] Modern Mahrem, Nilüfer GÖLE, Metis Yayınları, 2001

[IV] Militarist Modernleşme, Murat BELGE, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011

[V] Nevzat BÖLÜĞÜRAY, 28 Şubat Süreci 1, Tekin Yayınevi, Ankara, 1999.

[VI] "Adalet Biraz Es Geçiliyor..."; Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler ve Savcılar, TESEV Yayınları, Mayıs 2009

[VII] TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu

[VIII] 28 Şubat'ın ekonomiye faturası 250 milyar, Aksiyon, Şubat 2012

[IX] 28 Şubat tezgâhından ekonomik örnekler, Okan Müderrisoğlu, Sabah, 30.04.2012

MEMUR-SEN KONFEDERASYONU
EĞİTİM-BİR-SEN
EĞİTİMCİLER BİRLİĞİ SENDİKASI

0.312 231 23 06

0.312 230 65 28

egitimbirsen@egitimbirsen.org.tr

www.egitimbirsen.org.tr